

73923
2

სამართლებულოს სსრ მიცნობილიათა ადამიანის

გათავის სამართლებულო-კალებითი ინსტიტუტი ეროვნული

გიგანტური

ა. ინაიმური, პ. ნოღაიდელი, გრ. ჩეკევაძე

მასალები

აჭარული მუსიკალური ფოლკლორიდან

საქართველოს სსრ მინისტრის აკადემია

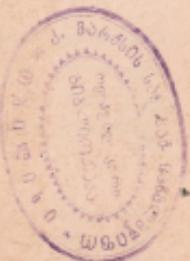
გათხმის სამინისტრო-პლებილი ინსტიტუტი
გიგანტის გამოცემა

ა. ინაიძეილი, კ. ნოღაილი, გრ. ჩიკებაძე

მასალები

აჭარული მუსიკალური ფოლკლორიდან

14 9.9.93
2

საქართველოს სსრ მინისტრის აკადემიის გამოცემობა

თბილისი—1961

1958—1960 წლების მუსიკალური ფოლკლორის ექსპედიციების წინასწარი სამუშაოებით აზგარიძი

ექსპლიკიტის შემადგენლობაში სხვადასხვა დროს შეღილდნენ: ინსტრუმენტის დირექტორი ისტორიის შეცნიერებათა კანდიდატი ა. ინაიშვილი (ხელმძღვანელი), ფოლეჯორის განყოფილების გამგე დოკ. ჭ. ნოღაიძევა, ფონოგრაფის განყოფილების გამგე ისტორიის შეცნიერებათა დოკტორი ალ. რობატიძე, გ. საჩივალიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო კომსისირვა-ტორიის პროფესორი გრ. ჩხიფაძე, რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ისტორიის ინსტრუტის შეცნიერი თანამშრომელი გ. შავაბერიძე, ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის უალელობის განყოფილების თანამშრომელი: ჭ. ჩხეიძე, ალ. მსხალაძე, გ. ცემოვნიშვილი, ზ. თანდილავა, ა. ახელიაძე დან.

მოექცია ექვები კომპლექსური ფოლკლორული, ხოლო რა სპეციალური, შეტ-ნაკლები ხანგრძლივობის მუსიკალური ფოლკლორის ექსპედიცია, რომელ მაც ამ ხნის განმიღელობაში 150-მდე სიმღერის (ვარა ანტებითურ) და 20-მდე საჯუვაო პანგრძის გამოყენება, ჩიტრა და, ნაწილობრივ, რამუშავება „შეძლო¹.

საცეკვით მუსიკის ჩაწერასთან ერთად აუცილებელი გახდა ხალხური ცეკვების „ხორუმის“ („ხარონი“), „გადახვეული ხორუმის“, „ჩამორებულის“, „განდაგანის“, ლაზური მასობრივი ცეკვის („ლაზურებ მასორონუ“), აგრეთვე ძველი საწესებელულებო ხასათის ცეკვი-თამიშობების „ოძოხ ნანო“-სა და „ფადიონს“ („ფათონ“) აღწერა, მათგან, როგორც ცნობილია, „ხორუში“ და „განდაგანი“ ჯევი ქარგა ნანია ქართულ ქარეოგრაფიულ ხელოვნებაში კლასიკურ ცეკვებად დამკვიდრდა, ამტკომ, საკითხის უშეალო განხილვამდე, მოკლედ შევეხოთ აქართული ხალხური ცეკვების თავისებურებებსაც.

საყურადღებოა, რომ იქნარს ციკლიზმი გვაქვს საბრძოლო, ლო, სახასიათო, შრომისა და საერთოდ სამუშაონეო საქმიანობის ცენტრი, რომელიც ან საქართველოს (დოლი, ჭიბუნი და სხვ) ან თანხმებით სრულდება. გვხვდება სკოლური საწესრიცხვები და ლეგისტრაცია-თამაშებიანი.

¹ ნაშროვიში რთხებმიანი ნატური სიღრმეების მუსიკალური ანალიზი და სამარტი მასალა ეკუთვნის პროფ. გრ. ჩილეგაძეს, საექსპერიმენტო მუზიკობის მიმღებულება და ქორეოგრაფიული ნატური — ისტ. მუზ. კანდ. ა. ინიაშვილს, ნოუტონის ტექსტების ცეკვა განც. კ. მონაცემებისა და ა. ინიაშვილს. 1958—1959 წლებში ჩატარებულ მუსიკალური ფუნქციონირების ტექსტების გამოყენებული ანგარიში გამოვლენებული იყო ტერნალში „ლიტერატურული აკადემია“ 1960, № 1.

„ხორუმი“, რომელიც, საშემსრულებლო ხერხების მიერთოთ, ამარის თითქმის ყველა ჩაითქმის სხვადასხვა ვარიანტით გეხვდება, გათვალისწილებული „გამოკიდებული“ ვიულ ხორუმშიც (უმთავრესად ქობულეთის, ბათუმისა და ქართველის მიერთობის რიგის მიხედვით ეს უკანასკნელი — „ჩიმორებულში“, რომელიც „დაელურის“ მსგავსი ცეკვაა და უმთავრესად ერთი ან ორი კაცით სრულდება. აქ ჩენ გვაძეს მტერთან ბრძოლისა და ბოლოს გამარჯვება-ზეომის ქორეოგრაფიული გამოშმაბეჭდობის ფრიად საინტერესო თანმიმდევრული გაღმოცემა.

დღევანდველი „განდაგანა“ ანუ „განდაგანა“³, ჩენი აზრით, სხვადასხვა დანიშნულების და ხასიათის უძველესი ცეკვების ნაწილია, რომელმაც დღეს საუკეთესო კლასიური ჩიმოუალბებული ფორმა მიიღო. მას ამებამია იყნობენ ჩენი რესპუბლიკის გარეთაც. „განდაგანას“ პირველი ნაწილი ზემოქმედ ქორწილში, შრომის პროცესში, წყვილის —ქალ-ვაჟის ამ მხოლოდ ქალთა (რთვის ნადებ) შესასრულებული ცეკვა იყო, რომელიც ჩშირად მხოლოდ სიმღერით სრულდოდა („ნაინ და ნანია“ ხერტლის ნადი“ და ამ რიგის სხვა სიმღერა) და უმთავრესად ლირიკულ-სატრიუალო ხასიათის ატარებდა. იგი წყვილთა ცეკვაა და ამ ნიშნით „ქართულს“ წააგავს. „განდაგანას“ შეორე, მომდევნო აქეარებული ნაწილი, ერთი მხრივ, უაღრესად ტემპერამენტით, ვაჟაური ხასიათის თამაშია („შეარული“) და იგი ამ მხრივ შეიძლება შედარებულ იქნას, მაგალითად, „მთაულურთან“, მაგრამ „განდაგანას“ ამ ნაწილში გვაძეს სხვა ელემენტებიც — კერძოდ სახისიათო თამაში, რომელიც საშემსრულებლო ხერხების მიხედვით, ტანის მიხერა-მოხერით, სახის მიმიკით და საერთოდ სახუმარო მოტივით განსხვავდება ამ ცეკვის წინა ნაწილისაგან: „განდაგანას“ აქეარებულ ნაწილს მხოლოდ მიზაუცი სარულებდა. ჩენ არ მიგვაჩინა მიზან-შეწონილად ამ ღრის ქალის პარტიის შესრულება, რაც ქართულ ცეკვებში ქალისათვის დაკისრებულ ფუნქციას არ შეესაბამება. „განდაგანა“ ავირის-წყლის ხეობის რაიონებში (ხულო, შეახევი, ქედა) შესრულების მიხედვით მრავალფრონებით გამოირჩევა და ხშირიდ ეს შემსრულებლის ხელოვნებაზეა დამოკიდებული. მას ზოგან „შეარულს“ ეძახიან, რაცგან მხრების თუ მელადის განსაკუთრებულ რიტმელ მოძრაობასთან გვაძეს საქმე. ზოგან კიდევ გმირდება სხვა სახელწოდებებით. „განდაგანასათვის“ დამახასიათებელია ვერდეზე სეღა და ილეოტების ცალი ფეხით (უცეტესად მარჯვნითი) შესრულების მანერა, რითაც იგი გომორჩევა დანარჩენი ქართული ცეკვებისაგან. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ პროცესში შეორე ფეხი უზოტებდოა. მოთამაშის ტანი ცეკვის ღრის მეორე ფეხს ეყრდნობა და ადგილგადანაცვლება წინ და უკან, ან წრის გაერთება ძირითადად მეორე, „არააქტიურ“ ფეხზეა დამოკი-

³ აქარული „ჩამორებული“ პირდაპირი მინშენელობის ასამოლებლაც (წრეში ჩამორებლა) ნიშნავს და ნაწილოებია ღიალებრტოლოვიურ „ასამორებასაგან“, ისევე, როგორც „დატლური“ სიტყვა „დასაცავადასაცავადაცავანი“, მაგალითად, იტკვებან „დაუკარი ჩამორებული“, „ისამე (ცეკვები) ჩამორებული“ და ა. შ. „ჩამორებული“, ისე როგორც „დაელური“. ქართული ქორეოგრაფიის გვირგვინისა — „ქართულის“ ვარიანტად უნდა მივიჩნიოთ. კლასიკური „ქართულის“ სხვა ვარიანტები როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასაელეთ საქართველოში, უკანა-ძნელ ღრმულებ „დაელურის“ სახელწოდებით იყო ცნობილი. ამის შესახებ ისილეთ ლ. გვარა-მაძე, ქართული სალექტო ქორეოგრაფია, თბილისი, 1957, გვ. 139—143.

⁴ ეს ტერმინი ქართულ ქორეოგრაფიაში მხოლოდ ჩენი საკუნძოს 40-იან წლებში შემოიტანა.

დებული. ყოველიც შემოთქმული წინასწარ გვაფიქრებინებს, რომ „გამდიგა-ნას“ კომიტეტში შესულია უძველესი, უაღრესად რთული ცეკვის კურსების ტრიბინი, რომელთაგან ზოგიერთი ელემენტის შესრულების ფორმა, ძველი წარ-ჩართული დროის, საულტო დაინიშნულების, როტულური ხასახას. უკა-თმანის დაღსაც ატარებს და მასში ნაყოფიერების კულტისადმი პატივისუ-მის ანარეკლი ჩანს, როთაც ამ ცეკვის მნიშვნელობა ქართული კულტურის ისტორიისთვის კიდევ უფრო იზრდება.

რაც შეხება „დადიოს“ (ფათიო) ⁴ იყო ნამდვილად საწესრევულებო დანიშნულებისაა და წირმოადგენ „ბერიიაბასთან“ დაკავშირებულ საქართ-ვილის სხვა კუთხეებში გავრცელებულ უძველეს ამ ხასიათის ცეკვების ერთ-ერთ სახეს, რომელიც დიონისესა და დემეტრეს კულტთან დაკავშირებულ თამაზობებსაც წააგეს ⁵.

საინტერესოა ხულოს რაიონში შემონახული მისობრივი ცეკვა: „ომოხ ნანო“, რომელიც ანალოგს პოულობს ლაზურში, საფაც რეტრენად ცეკვის ხელმძღვანელი „ვაძაძავ“ გამოთქმის ხმარობს „ომოხ“-ს ნაცვლად, ხოლო მოცულეობა გუნდი „ნანო“-თი უპასუხებს. ორივე ეს ცეკვა: „ომოხ ნანო“ და „ვაძაძავ ნანო“, შესრულების მიხედვით, თავისებურებებს უთურდ გვაძლე-ვინ აქარის-წყლის ხეობასა და ლაზებში, მაგრამ თუ შესრულების წესს დაფუ-კვირდებით, ვნახავთ, რომ ორივე ერთი და იმავე ცეკვის ნიირსახეობაა და ამ ცეკვაში შრომის პროცესია გადმოიცემული. ამასე კანური მისიამდერებული მისალაც ლაპარაკობს. ლაზურ ცეკვაში ჯერ ხელმძღვანელი იტუებს და შემ-დეგ მას იმეორებს ჯგუფი შემდეგი თანმიმდევრობით: „ვაძაძავ ნანო“, — „ვა-ძაძავ აშა მოხტით“ (ეს მოდით), — „ვაძაძავ დინგიშ ქალე“ (საცხელასაკენ), „ვაძაძავ მანი-მანი“ (ჩქარა-ჩქარა) და ა. შ. „ლინგი“ ჭანურში ჩამურის ხის ნაწილს ნიშანებს, რომლითაც ჩამურში მარცვლებული იცეხება. ცეკვის დროს ამ სიტუაციის სიეთ თანმიმდევრობით წარმოთქმა-განმეორება ხელმძღვანელ-სა და გუნდის შეტე, დაახლოებით, უნდა ნიშანებს შრომის პროცესის ცეკვით გამოსახების უძველეს ფორმის გადმოცემას: „მოდით საცხელასაკენ, ჩქარა-ჩქარა“ და სხვ. ხოლო აქარულ „ომოხ ნანოში“ ხელმძღვანელის მიერ შეძა-ხილებით და მოთამაშებებზე ჯოხის ცემით ცეკვის ინალოგიური წაყვანა ტემ-პის აქარების აუცილებლობას გამოხატავს. ამ ცეკვებში შეიძლება სხვა დანა-შრებიც მოიძებნოს, ისე როგორც აქარულ და ლაზურ ხორუმებში, სადაც ამ ცეკვების საბრძოლო ხასიათის გერიდით შეინიშნება ნაყოფიერების ღვთა-ების კულტთან დაკავშირებული რიტუალის ანარეკლი ⁶.

ლაზური მასური ცეკვა „ლაზეუშ იხორონუ“ ხორუმს წააგეს და მას-ში, საბრძოლო ხასიათი გარდა, უნდა ჩანდეს მეთევზეთა და მენევეთა საქმია-ნობის გადმოცემაც ისე, როგორც „ხერტელის ნადი“ ანუ, პირობითად, „ქალთა განდაგანა“ (სიმღერით) შეოლოდ ქალების ცეკვაა და მასში ქალების ნადნე რთვის პროცესია გადმოცემული.

აქარულ ცეკვებთან დაკავშირებით უურადღების იპყრობს ტერმინები „სიმა“ და „ხორუმი“. „სამა“ (აქედან ზონა: „სამა“, სამობს, ისამა, ისამებს)

⁴ ფადიო (ფათიო) გვიან შერქმული საცხლწოდება ჩანს.

⁵ იბ. ლ. გვარამაძე, ქართული ხალხური ქორეოგრაფია, თბილისი, 1957, გვ. 54.

⁶ იბ. აქად. წევრ-კორესპონდ. ე. ჩიტაიას წერილი მოთვ. Myres-ის ნაშრომში, ენომების მოამბე, თბილისი, 1938, გვ. 270—276.

აქარულ დიალექტში ცეკვის აღმნიშვნელი ზოგადი სახელია. შეგალითად, ახ-
მარება: აქორწილი სამა იყო“ ან „ხორუში ისამა“, „განდაგანაშავრობს“ უდი-
სხვ. როგორც ცნობილია, აღრე ქართულში „ცეკვის“ გვერდით შეიძლება თა-
ნაბრად იხმარებოდა და იგი ამჟამად აქარულ დიალექტში კრუჭადა— უფრო მა-
სულხან-საბა თრბელიანი, „როკვას“ განმარტავს: „სამა, ცეკვა, და მისთანა-
ნი“⁷. აქარული მასალის ნიადაგზე კიდევ უფრო საინტერესო „სამას“ დაკავ-
შირება ცნობილ ცეკვა „სამაიასთან“.

რაც შეეხება ტერმინ „ხორუშის“, უნდა ეთქეთ, რომ შეუხედავად იმისა,
რომ მას ამჯამად მოქალაქეობრივი უფლება აქვს მომოვებული და მისი შეუ-
ცლა ძნელია, ამ სახით ეს სახელწოდება 30-იან წლებითი შემოვიდა ხმარებაში
და იგი არა ზუსტია. მანამდე აქარაში იხმარებოდა „ხორონი“, რომელიც
ჩეკვა აზრით ლინგვისტურადაც არის გამართლებული. „უმ“ სუფიქსი, რომ-
ლითაც დღევანდება „ხორუშია“ შედგენილი, გვიგრაფიულ ადგილთა მაწარ-
შოებელია და ამ შემთხვევაში იგი ცეკვის აღმნიშვნელი სიტუაცის საწარმოებ-
ლად არ გამოდგება. მასალების შეკრებისას ყურადღება იქნა გამახვილებული
ქანტრში გაერცელებულ ამ ტერიტორიულ „ხორონი“ („ოხორონუ“, რომელიც აქ
ერთ რომელიმ ცეკვაზე— „ხორუში“ კი არ შიუთითებს, არამედ საერთოდ
„ცეკვას“ ნიშნავს, ისე როგორც „სამა“ აქარულ დიალექტში საერთოდ „ცეკ-
ვის“ აღმნიშვნელად დარჩია. მაგ., ჭანტრში იხმარება: „ოხორონუ“— „საცეკ-
ვიო“ ან „ცეკვა“; „ლაზეფეზ“ ხორონი, „ლაზედეზ ხორონუ“, რაც ნიშნავს
ლაზურ საცეკვას ანუ ლაზურ ხორუში. ამის არ შეიძლება ყურადღები არ
შეიქცეს. ეტყობა „ხორონი“ ქართველურ ენებზი (ჭანტრში) აღრე მხოლოდ
ერთ ცეკვის არ აღნიშნავდა. მისი მნიშვნელობა უფრო ფართო იყო და იგი
მასობრივი, საცეკვული ცეკვისის გამოსახატავად იხმარებოდა. აქ ჩეკ არ
შეეხებია ამ ტერმინის ძირის— „ხორ“ წარმომავლობას. თუმცა სეანური ალ-
ხორ“, ანუ „ლალხორ“, ჭანტრ-მეგრული „ოხორი“, როგორც ქართული „სახ-
ლის“ შესატყისი და გარკვეული საშივაღოებრივი ერთობის გამომხატვლი
ტერმინი⁸, იგივე „ლალხორ“— საერებულო, „ლუხორ“— სეანური დიდი იჯა-
ხებისათვის ტრადიციით დადგენილი რელიგიური დღესასწაული ე. წ. „სულ-
თა საქრებულო“, მეგრული „ხორგა“ (ტოპონიმი), ხარგუა (დატეირთვა), აქა-
რული დიალექტურობრივი „დახორგილი“, „ხორავი“, ისევე როგორც „ხო-
რონი“ და „ხორ“ უნდა შექნა სხვა მრავალი სახელი, რომელიც უმეტესად
ადამიანთა თუ საგანთა ჯგუფზე, ქრებულზე, საერთოდ მასობრიობაზე მიუთი-
თებს, ქართველურ ენებზი უძველეს დროიდან ჩანს¹⁰. რაც შეეხება ტერმინ
„ხორონის“ უნირატესობას „ხორუშონი“ იგი მეგრულ-ჭანტრი სუფიქსით—
„ონ“-ით უნდა აისხნას, რომელიც ქართულში „იან“ სუფიქსს შეესაბამება.

ამრიგად, ზოგად-ქართულ ქორეოგრაფიულ კულტურაში, აქარული ცე-
კვები მრავალურ როვნებით და შინაარსით იმდენად საინტერესო, რომ იგი
ღირსია ღრმა შესწავლისა. აქ მხოლოდ ამ მოქლე საერთო ხასიათის განცხა-
დებით დაცვით ყოფილდებით.

⁷ ს უ ლ ბ ა ნ - ს ა ბ ა თ რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, სიტუაცის კონკ, თბილისი, 1949.

⁸ იბ. ს ჭანა შია, შრომები, I, თბილისი, 1949, გვ. 131—132.

⁹ ცოდნა მოვაწოდა მ. ჭარდაშვილს.

¹⁰ ეს საკითხი, ჩეკინი აზრით, სულიალურ კელვაციას საკითხობს.

გადავდივართ რა აქარული წადური სიმღერების განხილვაზე, აღმოჩენილი რომ მოპოვებული მუსიკალური მასალის წინასწარი შესრულებული შეკრულებული შეიძლება ითქვას, რომ აქარულ ხალხურ სასიმღერო, შემოქმედებას შეცხოვებული მუსიკალურ ჩალტურის გვალენ არ მოუხდენია, ოდნავთ და გვალენ არ მოუხდენია, მაგრა კურტურული კურტურული შეუტანია მის მელოდია-ინტონაციურ თუ კილოურ სტრუქტურაში. ხალხში თავის შომბლიურ მუსიკალურ ხელოვნების არ დაუყარგა საუკუნეების შენილები გამომუშავებული ეროვნული სტილი, სათუთად შემოინახა და, თაობიდან თაობაზე გადაცემით, შემოუტოვა მას ყველა ის ნიშანდობლივი თვესება, რაც, ერთი მხრივ, ზოგადქართული ხალხური ფოლელორული მუსიკის, ხოლო, მეორე მხრივ, მისი ერთ-ერთი შენაგადის—აქარული სიმღერის განსაკრთხებულობას წარმოადგენს. ამის ნითლად დაისტურებს იმსტრუტის მიერ ჩატარებული ექსპედიციების შედეგის შეკრებილი სახიმღერო მასალა, რასაც ქვემოთ განვიხილავთ.

აქარული სასიმღერო შემოქმედების შესრულამ გვიჩვენა მშედილო ჯეშირი გურულ და აქარულ (განსაკუთრებით ქობულეთურ) ხალხურ სასიმღერო შემოქმედებათ შორის. ნათევამის ნათელსაყოფად ისიც კმარი, რომ როგორც გურული, ისე აქარული საგუნდო სიმღერა გვეყირება ზოგადქართული ხალხური პოლიფონიური შრაველშემიანობის პრიციპის, შინი განვითარებისათვის და მახასიათებელ კანონზომიერების. თოთოული მათგანის შრავილ თავისებურებათა მიუხედავად, ერთნაირია აგრეთვე სიმღერაში მონაწილე ხმით ურთიერთდამოკიდებულება, მათ შორის უუნქიის განაწილება, ყოველ მათგანის როლი მუსიკალური სახის შექმნაში, ყურადღების იქცევის ისიც, რომ აქარული და გურული სიმღერების შესრულების მანერა, ცალკეული ხმის ინტონიება, მეტად დამახასიათებელი და როგონალური, ერთმანეთს ემთხვევა.

გურული და აქარული ხალხური მუსიკალური კულტურის ერთიან საფუძველშე, რომ არაფერი ეთევათ ქრისიანულზე, მეტყველებენ, აგრეთვე, ერთ სიუერზე აგრძელებენ რიგი სიმღერები, განსაკუთრებით ქართული ხალხური სასიმღერო შემოქმედების ძველ კლასიკური ნიმუშები. ჩენ მხედელობაში გვაქვს უართოდ ცნობილი სიმღერები— „ხასანდეგურა“, „შეიდეაცა“, „ალი ტაშა“, „ყარანიო“, „ხელხეავი“, „ელესა“ და სხვ., რომლებსაც ერთნიცა და შეორენიც მაღალა შეატერული და ტრატობით ასრულებენ.

შეგრის ეს იმას როგორ წარჩინოს, რომ გურული და აქარული სასიმღერო შემოქმედება ამ ნიმუშებში ერთმანეთს იმერჩენდეს და, ამ მხრივ, როგორც ერთს, ისე შეორეს თავისი სახე არ ჰქონდეს. ცხადია, ყოველ მათგანს ახასიათებს თავისებური შემოქმედებითი ფანტაზია, საშემსრულებლო ხერხების გამოყენების ოსტატობა, სიმღერის გამშლა-განვითარების უნარი და სხვა, ისე-ვი როგორც ყოველზე ეს დამახასიათებელია, საერთოდ, ხალხური მუსიკალური შემოქმედებისთვის. ასეთ სხვაობას ვამსწევთ მაშინ, როდესაც ერთი და იგივე სიმღერა სრულდება თუნდაც ერთი რაიონის სხვადასხვა სოფელში, ანდა ერთ სოფელში სხვადასხვა მომღერლის მიერ. მაგალითად იგივე „ხასანდეგურა“, „ხელხეავი“, „ალი ტაშა“ თუ სხვა სიმღერები განსხვავებულად სრულდება თვითონ გურიის სხვადასხვა სოფელში—მაჟვინეთში, ხიდისთავეში, ჩირგვეთში და სხვაგან. ამასევე ეხედავთ საქართველოს სხვა კუთხების—სეანეთის, იმერეთის, რაჭის, სამცხე-ჯავახის სოფლებში შესრულებულ ერთსა და იმავე სიმღერაში.

სხვათ შორის, მსგავსება-განსხვავების ანალოგიურ მფგომარეობასთან გვაქვს საქმე ქართლულ და ქახურ სიმღერებში. მათ შორის საერთო მხარეების სიმრავლემ, რომელიც გამოწვეული იყო სოციალ-ეკონომიკური მოვლენე-

ბით, ისტორიული ვითარებით, აგრეთვე გეოგრაფიული მდებარეობით, განაპირობა საქართველოს ამ ორი სხვადასხვა კუთხის ხალხურაშეცილენტი. ეს შემოქმედების ნიმუშების დიდი უმრავლესობისა და, საერთოდაც საკუთრივად კულტურის დიდი მსგავსება. იმის გამო ხმარებაზია შემდეგი: “გამოსიქვემდება—ქართლ-კახური ხალხური მუსიკალური შემოქმედება, ქართული ხალხური სიმღერის ქართლ-კახური კილო, ქართლ-კახური გალობა, ქართლ-კახური გუნდი და სხვ.

ისტორიული ცნობილია აგრეთვე „იმიტულ-გურული გალობა“ ან „იმეტულ-გურული კილო“, როგორც ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების ერთ-ერთი განშტოება.

რაც შეეხება აქარაში გავრცელებულ სხვა სიმღერებს, იქ კიდევ უფრო შეტაც ვამწნევთ აქარული ხალხური მუსიკის დამახასიათებელ შარებებს, მაგრამ ეს დეტალებია და ამანე არ შეენიჭდებით, რადგან ეს საყითხი ცალკე კვლევის საგანს წარმოადგენს, ჩენ კი იქ შხვლოდ ოთხხმიანობას ეცებით. ილენიშნავთ მხოლოდ, რომ, როგორც ჩატარებულმა მუშაობამ გვიჩვენა, აქარას, რომელმაც თავის მხრებშე გადაიტანა ოურქეთის მრავალწლიანი ბატონშია, შემოუწავებს მრავალი ისეთი ქართული სიმღერა, განსაკუთრებით კი ქართული ხალხური მრავალშემიანობის ის ნიმუშები, რომლებსაც საქართველოს სხვა ქუთხებში ველარ ეცვლებით.

შრაფილფეროვანია ჩენ ზეირ ჩაწერილი სიმღერები სიმღერტური თვალსაშირისითაც. ამ მასალიდან უფრო მეტაც სიყრადღებოა სიმღერები, რომელშიც ისახულია აქარელთა მეტანეობრივი საქმიანობა წარსულში: ხენა, თესა, შეა, ვენახის დამუშავება, ხელოსნობა, ფიქრობა და სხვ., რაც დადალ მასალას იძლევა იქარის მოსახლეობის ყოფაცხოვრების დასახასიათებლად. შრომის პროცესებთან დაკავშირებული სიმღერების, განსაკუთრებით კი ნადურ-ყანური სიმღერების ჩემერტუარის სიმრავლე საშუალების გვაძლევს დავსკენთ, რომ ამ ენრს აქარაში დიდი წარსული ქერნია და ქართული მუსიკალური კულტური ამ კუთხის ძეირთასი ნიმუშებით გამომდიდრები.

აქარაში გავრცელებული ყოფილა და დღემდე შემოუწავთ შემდეგი ნადური, ან ნადის დროს შესასრულებული სიმღერები: „დიელო“, „ყარანია“, „ყანური“, „ნადური“, „ნოთი ნანა“, [ხულოს რაიონი], „ყარანია“, „ყანური“, „ნადური“, [შუახევის რაიონი], „დიელო“, „გულებური ნადური“, „რაზა“ [ქედის რაიონი], ლაზური „ჰე-მარ“ და შავახლის ხეობის „ქემო“ [ბათუმის რაიონი], „ჯიქურაა“, „საჯავახურია“, „სასაღილოა“, „ყარანია“, „ჩიორი-ჩირი“, „ბერი კაცი“, „გორდელაა“, „ცულანურაა“, „წერეთიევა“ და სხვა [ქობულეთის რაიონი], შინაბრძეველობასთან დაკავშირებული „ხერტლის ნადი“, რომელიც გავრცელებულია ხულოს, შუახევისა და ქედის რაიონებში და ასრულებენ ქალები მატყლის რავეის ტრის.

აქარული ნადურებიდან უმრავლებას იქცევს ქობულეთში გავრცელებული ნადური სიმღერები „ჯიქურაა“ ციქლისა, რომელიც 10—12-მდე სიმღერას მოიცავდა და ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდა როგორც სიტყვიერი ტექსტით, ასევე, შეტ ნაელებად, პანგითაც. ამასთან „ჯიქურა“ შეიძლება იყოს „გადაქეცული“ ანუ ოთხხმიანი, რომელშიც პანი უკვე არა მესამე, ირამედ მეოთხე ხეთა გვევლინება, და „პირდამირი“ ანუ სამხმიანი, სადაც ბანს, ამ შემთხვევაში, წერელებრივ მესამე ხმა ასრულებს. ამ ციქლში შედიან: „მზიდობა“ ანუ „მოვიდოდა შევიდობაო“ [დილით შესასრულებელი], „ქალი ვიყავ

“შინაგანი”, „მურვანი”, „მურმანი”, „შევი შევი ჩილოდაო”, „ვაა თუ დელი ცლობდაო”, „ელია თუ მელიაო”, „მთას ირემი დაწოლილა”, „ბებურუნი იღმავ დაკოტბდი”, „ქორი თეთრი ჭანდარზეო”, „აბა, მუხა წოჭინაო”**და სხვ.**

გარდა ე. შ. „ჯიქერებისა“ ინუ ჯიქურას რიგის სიმღერებისა, – ნადევ
სრულდებოდა აგრძელები: „ვამ თუ დილის უურლევლმან“ [„შევიღობის შედევ
შესასრულდებოლი“] „ყარინია“, „საჯავახურია“ ინუ „პექუთურაა“, [„ზარზანლელ-
სა ნავანევსა“, „წერტილე“, „ჩიორ-ჩიტი“, [„ჩიორ-ჩადა“], „ცელაზურაა“, „მთას
ხოხობი აურენილა“, [„სასალილო“], „ბერი კაცი, ჩინაბერი“, ნასალილეს შე-
სასრულდებოლი „გორჩლევაა“, „ლულა“, „ლუპა“, „ჯურკეთელაა“, „ფარჯანუ-
ლია“, „ლორტჯი ირმის გამკიდაა“, „ყლაბი თუ შელაბარ“ და სხვ.

ჩენ ჩაივწერეთ და „შეცხსწავლეთ, აგრეთვე, მზიაღლ სხვა უარის სიმღლეზა: საქორწილო-მაყრული, მასინძლური, სუფრული, მგზავრული, კენიასის ექლიტურასთან დაკავშირებული „ჩილმა ჩიყრილო კენია“ ქედის რაონზ], ხილ დაშუავებასთან დაკავშირებული „კლეის“ [ქოშულეთისა და ქედის რაონებში], სირინდის რჩევასთან დაკავშირებული „ხელხევი“ და სხვ. თითქმის ყვილა რაონზში ჩაივწერეთ ფართოდ ცნობილი სიძლიერების—„ილი ფაშის“, „ხასანგეგრულისა“ და „შეიდეისას—სხვადასხვა ვარიანტი.

ივარული სიმღერების შესწავლისას ჩეგნი განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცა ნადურმა სიმღერებმა, რომელიც ოთხსმიანაა და ამ თავისებურებით ქართული ხალხური შუსიყის ჩნიშვნელოვანი მონაპოვარია. ამ მცირე წერილში სხვა ქანრის სიმღერების შესიკალურ დახსინთებაზე ლაპარაკი აზ გვიქნება და, როგორც ითქვა, ნადური ოთხსმიანი სიმღერების ზოგადი დახსინთებით შემოიფარგლებით¹¹.

თუ აქმდე ხალხური სიმღერების ოთხშემანბის ჟესახებ მხოლოდ კალ-კეული ცნობები მოგვეპოვებოდა, 1958 წლის ზედულში, ინსტრუმენტის საექსედიციო მუშაობის ზედეგად, ქობულეთის რაიონში მივაკვლიერ და შევკრიბეთ თოთხშემანი სიმღერების შემსრულებელები, რომელთაც, მიუხედავად ხანდაზმულობისა, არ დაიშურეს დრო და ენერგია, აღადგინეს და ჩაგდეწერინეს მიღიწყების გზაზე მდგომი აქარული ოთხშემანი ნადური სიმღერების ძეირდასი ნიმუშები¹².

“შეკრებილ სასამილერო ნიშუშებზე წინასაჭარბ დაკეირდებამ გამოიყენინა აქარული ნაცური თახხმანი სიძლერების ზუსიკალური არქიტექტურის, ფურტმის, მეტრ-რიტმის, სიძლერის განვითარებაში თოთოვეული ხშის როლის, მათი პოლიტონიური საფუძვლის თავისი სტრუქტურებანი.

¹¹ აკადემიული ნაცურტი სიმღერების ოთხშემართობა ყველ კიდევ ამ 25 წლის წინამთ შემოწმენა ყოფილი არ იყო. გ. ნორლაიდები, 1938 წელს ამ საკითხს უკ. ნორლაიდელის მიერ ამ წლიდებული ცნობები თავის ნაშროვში გამოიყენება აკადემიკოსში. ი. ჯავახიშვილმა, ნაცურტის ოთხშემართობას უკ. ნორლაიდელი შემდეგშიც მცხოვრი.

ბათუმის სამეცნიერო-კულტურო ინსტიტუტის შრომები, I, ბათუმი, 1960, გვ. 69—81.

¹² ამიერ წლის ნაციურულში თამაშებიან ნაფური სიმღერება, კ. ნოღადღების შირვალებით, ჩაიწერა ვ. არაუკარპილის სახელმას თბილისის სახელწიფო კონსურტვართარის დოკუმენტის მოვალ. შემსრულებულმა ვ. ა. მ თბ. ა დ მ მ.

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს ჯ. ნოღაიდელის ცნობების სი-
ზუსტე, ე. ი. რომ ექარულ ოთხმიან ნადურ სიმღერებში მიწაცვლა ჩატარებული გამყიდვანი, რომელიც მაცევ დროს კრიმინულს ამბობს, შეორებული მემკვები ხმა—შემმობარი, შეოთხებ ხმა—ბანი; რომ, ამისთანავე, ნიდური „გა-
დამბული“ ანუ ორპირი, ორი გუნდის მიერ შენაცვლებით შესასრულებელი სიმღერაა და თითო მხარეზე საჭიროა ერთი გამყინვე, ერთი მოქმედი, ორი შემმობარი და ორი ბანი (დასაშევებია აგრეთვე, რომ ბანს თითო ან სამ-ხა-
ში კაციც ასრულებდეს). ამგვარად, ოთხმიანი ნადურისათვის საჭიროა უმ-
თავრესად 12 მომღერალი, ხოლო სამმიანისათვის, ე. ი. როდესაც ნადური
თვითიდან ბოლომდე სამშად სრულდება (თობი შემმობარის გამოკლებით)—
რაც მომღერალი.

ნადურების ციკლი შედგება სამ და ოთხმიანი სიმღერებისაგან, მაგა-
ლითად, ჩენ მიერ ჩაწერილი სიმღერებიდან—„ვაა თუ დილას კურდგელია“, „მთას ხოხობი ფერნილა“, „ცულასურა“, „შეტრთივა“ და „გორდელა“, სამ-
მიად სრულდება, ხოლო „ქალი ვიყიდ აზნაური“, „სიჯიფისურია“, „ყარაბაია“, „ჩიორ-ჩიტა“, „ბერი კაცი, ჩანაბერი“ (ამ სიმღერაში მეოთხე ხმა მხოლოდ
დასასრულს ჩაერთვის) „გველი ხრილსა ზორებოდა“ სრულდება ოთხმიად.
თავის წმინდა, ოთხმიანი ნადური იყოფა ორ მთავარ მონაცემთად, რომელ-
თვით პირველი მონაცემთა, სამშად, ხოლო შეორებ მონაცემთი იოთხმიად
სრულდება. ეს სიმღერები ერთი შეორეს გარკვეული თანმიმდევრობით
მისდევნ ა.

შეტად საყურადღებოა, რომ ნადურის პირველ, სამმიან მონაცემთში
პანი არ მონაწილეობს. აქ მეტაზე ხმად შემმობარი გვევლინება, ე. ი. ის ახა-
ლი ხმა, რომელსაც მხოლოდ ქართულ, გურულ და აქარულ, ნადურ სიმღერებ-
ში გვედგებით და რომელიც სხვა ორ ხმისთან—გამყიდვანთან და დამწყებთან
ანუ მოქმედთან— მეტად ორიგინალურ შეფარდებაში იმყოფება. საერთოდ,
მოელო სიმღერის ზანძილზე შემმობარი განსაკუთრებულ როლს ასრულებს.
შაზასადაც, სანამ ბანი ჩაერთვის, ნადურის ეს პირველი მონაცემთი მიმყავს
შემდეგ სამ ხმას—გამყიდვანს, ზოქმელს [დამწყებს] და შემმობარს, ხოლო ოთ-
ხმიანი მონაცემთ—გამყიდვანს, დამწყებს [შოქმელს]. შემმობარს და ბანს, რო-
მელიც ჩაერთვის მხოლოდ ნადურის ოთხმიანი მონაცემთის დასაწყისიდან,

11 ნადურის შემსრულებლების გადმოცემით ძველად ქობულეთის რაიონში, კერძოდ
სოფ. ლელეაში ნატე 32 სიმღერის შესრულება სცოდნით. ამასთანავე ცურალებას იქცევს
ის გარემონა, რომ ამ სიმღერებს საქათად გრელი ტექსტები ქვიშია, სუმეა არც კრისი
მათგანი შეითქმა არ ეცება. განრის მიხედვით მისახასის შეტად მრავალერთვითაც ამ
მხრივ აქ წარმოდგენ საყურადღებო, საგმირო, სანატორი, სალარით, ლიტერატური,
ფილმით, აღვარით, სახუმარო ლექსით. საცულისბმრა ისტე, რომ, ნადურებში გამოყე-
ნებული ლექსების მიხედვით, ამ სიმღერების პარალელს ენასულობა არა მარტივი გერმულ
მუსიკალურ ფოლკლორით, როგორიც არის—„ყარაბან“, „შაშე შაშე ჩიკოდათ“, „ზეკას
დელ“, „ქალი ვიყიდ აზნაური“ და სხვა. არამედ საქართველოს სხვა რაიონების სასიმღერო
შემოქმედებაშეც ასეთებია— „მეტრვან“ [„მეტრმან, მურმან“], „ეკ თუმ „მუხა წოწინათ“ [„მეტ-
ლი მუხას“, „მუხა წოწილა“], „ბებურს ხიდსა ვაკეობდი“ [„აგვითონა მიმღორნედა“], „ალ-
კის ხე მოხეოტელა“ [„ალკის ხე წამოქცეულა“], „აკათოდილ გადინადირა“ [„საფეხულო“,
„მგხადულო“, „ლელია“, რომ ფართოზეს „ლელებმა რომ წაიკეთონენ“], „მთა ხოლო
აფრინილა, [ბოლო სტრიფი— „მასანინელა მისარულა“], რომელთა ანალიტიკურ ლექსებისაც
ეს ყდინით ქართველი, კაზრი, იმერულ, მცხეთ სიმღერებში შემომტარილი—ფრინილებში ჩას-
მული—სახელწოდებით.

ტრადიციულად ხადურში შემავალ კოველ სიმღერას იწყებს მთქმერი ანუ ფამწყები, მასევ მიპყევს ძირითადი მელოდია და იგივე სიმღერას დაქრულებულის შენიარების გადმომცემი. დანარჩენი სამი ხმა სხვადასხვა „მრიულური“ სიმღერებზე ან ცალკეულ ხმოვან ასოებზე მღერის. ამგარად, ნაღურებზე შეიცარი მეორე ხმა, როგორც აც, როგორც აც, თავისი ფუნქციის მიხედვით ხალხმა სამი სხვადასხვა ხახვდა უწოდა „დამწყები“, რაღაც სიმღერას იწყებს, „მთქმერი“, მიტომ რომ რომ სიტყვიერ ტექსტს მხოლოდ ეს ხმა მოგვითხრობს, და „მომღერლი“. როგორც სიმღერის შთავარი მელოდიის შემსრულებელი.

შემხმობი ანუ შენმობარი, როგორც ჟყვი ალენიშვერ, სხვა ხმებს შორის შეტაც როგორინალურია თავისი ადგილით, როგორც მას ნაღურში აქვს შინებილი და რითაც განსაკუთრებული ელფერი შეაქს სიმღერის შესრულებაში. მას იხასიათებს უმოძრაობა და წარმოადგენს, ძირითადად, გამშულ ბეგრის, განსაკუთრებით პირები სამშიან მონაცემში, სადაც შენმობარი არ მელოდიური, არამედ პარმინიული უწესების მატარებელია. ამასთანავე, ნიღურის საბინან განვითარი, შემხმობარი დამოკიდებულია ზეცითა ორი ხელისაგან—მთქმელისა და გამყიდვისაგან და გამოჩნდება უმთავრესად შაშინ, ჩოდესაც ეს ორივე ხმა გამოეთხება. მაგრამ კველაზე მთავარი და საგულისხმის არის, რომ ზოგჯერ შისი დანიშნულებაა როგორც მთქმელის, ისე გამყიდვის გელოდიური შოძრაობის დაბოლოება. ეს აქვარად შეიძინება სიმღერებში—„ქალი ვიყვა ანიარი“ და „გველი ხრილსა მიძერებოდა“. [იხ. სინოტრ შაგალითი]. ამ შემთხვევაში შემხმობარი წარმოიშობა მელოდიის დასკენით ბეგრის სახით, რომელიც, არსებოთად, მელოდიის საყრდნო წერტილს წარმოადგენს. მაშინადან, შემხმობარი იქ მთქმელისა და გამყიდვის შესვესებით ნაწილით, რომელიც მათ მელოდიურ შოძრაობას ერთ ბეგრაში უკრის თავს და, ამგარად, შისი მონაწილეობა სიმღერაში მთლიანად ამ ორ ხელები დამოკიდებულია. მაგრამ, ჩერიე ბერივ, ამ სამივე ხმის ურთიერთდაში იყენდებულებას რომ დავუკურდეთ, ამ ადასკენმდე შევალთ, რომ ნაღური სიმღერის ახეთ სტრუქტურაში ეს ორი ზეცითა ხმა შემხმობრის გარეშე ქაერი დაეკიდებოდა, საყრდენი წერტილი გამოიცულებოდა. ხოლო, თუ ეს ორი ხმი შემხმობრის უწესებისაც თავის თავშე აიღებდა, ე. ი. მელოდიის დამაბოლოებელ ბეგრასაც შეასრულებდა, განინ მესამე ხმა ზედმეტი იღმინჩნდებოდა და, ამასთანავე, სიმღერი თავის განსაკუთრებულ ელფერს დაკარგვადა. გარდა ამისა, შემხმობარი, როგორც დამოკურდებულად ულერს უმთავრესად ორი ტაქტის მანძილზე, შემდეგ, მთქმელისა და გამყიდვის ჩართვიდან, გასდეს შით სამ ტაქტამდე, რაც სწორედ ამ მომენტში ქმნის სამშიანობას. ეს ორი გარემოება განაპირობებს ნაღურში შემხმობრის აუკილებლობას. შემხმობრის გარეშე ნაღურის პირებელი, სამშიანი მონაცემთი ორმშიან სიმღერად წარმოიდესხმოდა, მით უშეტტეს. რომ, სამი ხმის მონაწილეობის მოხედვადაც, აქ, უმთავრესად, ორი ხმა-მთქმელი და გამყიდვი აეითარებს სიმღერის და მხოლოდ ადგილ-ადგილ ისიც ერთი-სამი ტაქტის მანძილზე, ამ ორ ხმის შემხმობარი შიძყება.

თავის ბერივ, ამ სამი ხმის განსაკუთრებული ურთიერთდაშიკიდებულება და მღერაში ხან ერთი, ხან რიგი და ხან სამი ხმის მორიგეობით მონაწილეობა წარმოადგენს შესიკალური გაბრძოსახველობის ხერხთა საქმით როგორი გამოყენებას, რაც ამასთანავე ქმნის ქართული ხალხური სიმღერისათვის უწყებულო ელურადობას.

ნადურის მეორე მონაკეცეთში, სადაც უკვე ბანი ემატება და, ამგვარად, სიმღერა ოთხშიანი ხდება, ზემხმბარი, უმეტესად, სააკორდის რჩებულ წარული მონადგრძნს, ზოგჯერ მეხუთე საცეცურზე ჩნდება და ისევე უმომღირაა, რაღაც პარველ, სამხმიან მონაკეცეთში. ამ შერიც ზემხმბარი ჩონგეჭის საკუთხილი სიმს, ე. ი. ზიღს მოგვაგონებს, რაც მეტად სიყურადლებთა და მკლევარისა-გან დაკეირცვებას მოითხოვს. გამონაცლის „ბერი კაცი, ჩაჩნაბერი“ წარმოადგენს. აქ ზემხმბარი განაგრძობს სამხმიან მონაკეცეთში აღებულ მოძრაობას, რომლის შესახებც ზემოთ გვკინდლ ლაპარაკი. ზოგჯერ, სიმღერის დასასრულს, აჩქარებულ ნაწილში, ზევითა ორ ხმასთან ერთად, ზემხმბარი მაღალ რეგასტრში მოძრაობს და ბოლოს ყველა ხმის უნისონში უკრთდება. სერ-თოდ, ნადური სიმღერები უწისონში მთავრდება, ისე როგორც სხვა მრავალი გურული აქარული სიმღერა.

აქვე აღნიშნავთ, რომ ოთხშიან ნადურებში ბანი, რომელიც თავიდანვე არ აძლიერს სიმღერას, სხვადასხვა დროს ჩატროვის, რის გამო ზოგჯერ ნადურის სამხმიანი, ე. ი. პირებული მონაკეცით უფრო ვრცელია, ვიდრე მომდევნო ოთხშიანი მონაკეცით და ზოგჯერ პირებული. უფრო ხშირად კი ნადურებში ითხოვთან მონაკეცის მეტი ადგილი აქვს დათმობილი. ამის შეგალითებით სიმღერები—„ქალი ციყაც ბზნაური“, „გველი ხრილსა მიძღვებოლა“ [ეს ორი სიმღერა თითქმის მთლიანად ერთიმეორის გამოირებას წარმოადგენს], „საჯავახურად“, რომელც ბანი აღრე ჩაერთვის და, ამგვარად ამ სიმღერების დიდი ნაწილი ოთხშიად არის წარმოადგენილი.

შევიღა ამ სიმღერაში ზენბრძანები, როგორც უკვე გვტონდა აღნიშნული პარმონიული ცუნგურის ზატარებელია და გამშულ ბეგრძენება აგებული. ამით ჯვარუს შეიძლება მივაკუთვნოთ აგრეთვე სიმღერა „ყარანჩია“, რომელშიც ბანი ასევე აღრე ჩაერთვის, ხოლო იმ განსხვავებით, რომ აქ ზემხმბარის ოდნავე გამოცულცხლება ერტყობა—„ყარანჩია“ ოთხშიან მონაკეცეთში ეს გატიშული ბეგრძენი მწყებს მოძრაობას მეოთხედებით, მაგრამ შხოლოდ თითო ტაქტის ფარგლებში, სადაც აკეთებს ზემდეგ ოსტინატურ სელას—ჩადის ტერციით დაბლა და ზემდეგ აღმავალი სეკუნდური მოძრაობით კული უბრძოლება პირველი დიდი ფრანგული ფრანგული ფრანგული ფრანგული ფრანგული.

გამოყოფთ შხოლოდ სიმღერას „ბერი კაცი, ჩაჩნაბერი“, რომელიც, როგორც ზემოთ აღნიშნეთ, თითქმის მთლიანად სამ ხმას მიყავს, ბანი კი მხოლოდ დასასრულს ჩატროვის. სამავირობოდ ამ სიმღერაში ზემხმბარი უკვე აქტიური ხდება—მისი მოძრაობა, ხან ნახტომით, ხან კი თამაშმდევრობით კვარტას აღწევს და შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს, სანამ სიმღერას ბანი ზემტერთდებოდეს, მის ცუნგურის ზემხმბარი ასრულებს. ამ ზემთხვევაშიც, ისევე, როგორც „ყარანჩია“, ზენბრძანები სხვადასხვა ოსტინატური ფაზურუბით—დაკენებული მელოდიური გამოსხველებით არის წარმოადგენილი.

რაც შეეხება შეექცე თხოვთან ნადურს „ჩიორ-ჩიტი“ [„ჩიორად“], ეს სიმღერა შეტად სუსტიდ ჩაიწერა, ზოგი ხმი გაურკველად, ზოგი კი სულ არ იმიოდა, ხოლო განმეორებით მისი ჩაწერა ცელი მოხერხდა, ამიტომ ჯერჯერობით „ჩიორ-ჩიტის“ ზესიკალური არქიტექტურონივს შესახებ ცერაფერს ვიტყვით. თუმცა მომენტის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ზეიძლება ითქვის, რომ სხვა ოთხშიან ნადურებისაგან დიდად განსხვავებული და რაიმე განსაკუთრებული ამ სიმღერაში ვერ შევამჩნიოთ.

აქე ისიც უნდა ითქვას, რომ შემშობარი, იმ რეგისტრის მიხედვით,
ჩამოსულისი ის მცირების, მამაკაცების ვაღალ ხმათა რიგს შეიცვენდა. წერილ
ფაქტუ დაწყები, ასე გამყიდვანიც არაიშვითად შემშობარზე დამტკიციანდა ეს კარ

ამგარად თხხმიან ნადურებში მონაწილე ხმებს შორის სამი წეს—გამყიდვანი,
ფაქტუ და შემშობარი—მაღალია, და ერთი ხმა-ბარი-დაბალი. ეს საცული-
სხმის ის მხრივ, რომ აქეც შეღაერდება ქართული ხალხური მრავალშმიანობის
უკიძესოფობა.

ნადურებში წარმოდგენილი მამაკაცთა თხხმიანობის განსაკუთრებულობა იმაში მდგრმარეობს, რომ საერთოდ, მამაკაცთა თხხმიან ვუნდებში,
ასევე ინსახმლებში მონაწილეობს არა სამი მაღალი და ერთი დაბალი ხმა, ამამეტ თრი მაღალი და ორი დაბალი ხმა, მაშასადმე ქართული ხალხური
თხხმიანობა, სხვა მის თრიღინალურ მხარეებთან ერთად, ხმების შემაღვენლობითაც შეტაც თავისებური და განსხვავებული ყოფილა.

თხხმიან ნადურებში შემავალი ხმების დიაპაზონი სხვადასხვა სიმღერაში სხვადასხვაგარია, ე. ი. ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში თათოვეული მათგანის დიაპაზონის ფარგლები იცვლება—შეტაცებია. ამ თხო ხმითაგან ყველაზე მოძრავი, რთული და ფართო მელლიური განვითარება გამყიდვანს იძინითებს. მისი დიაპაზონი ვრცელდება ერთი ოქტივიდან ორ იქტავამდე—შეტაც თეტივის მი-დან შეორე იქტივის მი-მდე.

დამწყებიც მოწილი ხმა და საქმიანი ფართო დიაპაზონს მოიცავს. მისი შელოდიური განვითარების ფარგლები განისაზღვრება სეპტიმიდან დეკიმდე.

შელოდიურად კველაზე შემოფარგლული, როგორც აღნიშნული გვქონდა, მესამე ხმა—შემშობარია, რომელიც ან ერთი რომელიმე გაჭიმული ბეგრით არის მოცემული ან მოძრაობს სექცნდაზე, ტერციაზე, იშევათად კვარტაზე.

საყრაბლებო აგრეთვე ისიც, რომ შემშობარის ერთ-ერთ დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენს გლისანდოთი დაშვება გაურკვევეული სიმილის ხევრაზე, რასაც უფრო ნადურის თხხმიანი მონაკეეთის დამაბოლოვებელ ტაქტებში გამჩნევთ.

ბანი კველა სიმღერაში აქტიურია—ზოგვან მისი დაპაზონი სეპტიმის აღწევს, ხოლო ზოგვან კვინტის ფარგლებშია მოქცეული. მისთვის დამახასიათებელია საერთოდ ისტინატური მოძრაობა, რომელიც მოელი სიმღერის შემილება (იგულისხმება რთხმიანი ჩონაცვთი) ორი ან სამია. ზოგ ნადურზე ბანი უკანასკნელ ტაქტებში გამოითავსება და სიმღერა სამშამად მთავრდება.

რამდენიმე სიტყვით შეცეხებით ნადურების შესრულების წესს. როგორც სხვა მრავალი გურული და იჭარული სიმღერა, ნადურიც თრიპირი სიმღერაა, რომელსაც ორი ჯვეული ერთიმეორის შენაცვლებით ასრულებს. სიმღერის შინაარსს რაგრიგობით დამწყებები გაღმოგეცემენ, ხოლო ისე, რომ მეორე დამწყები ტექსტის შინაარს კი ირ განაგრძობს, არამედ იმეორებს პირველი დამწყების ნათევაში. შინაარსის გაღმოცემისას, დამწყების პარტიაში მოვარი ადგილი რენიტატივს აქვს დათმობილი. სხვა შემთხვევაში მისი პარტია შელოდიური და შეღრადია და სრულდება უკვი ცალკეულ მარცვლებზე—“ჰა”, “ჰა”, “ჰა” და სხვა, ანდა შეძახილებზე—“ჰავო, ჰო და”, ჰა, ოდელა“, „ორივ დელა“ და სხვ.

შარცულებზე, შეახილებზე და შორისცდებულებზე მღერა დამახტადობდებოდა განსაკუთრებით გამყივანისათვის, რომლის პარტიაშიც ეჭიტებ ჭამისა. ენულისა, კხედებით შემდეგ მარცულებს და შეძახილებს, — „ტრუ ტრუ ტრუ ტრუ კ „ირი რირუ“, „ვარირა“, და ა. შ., ხოლო როდესაც გამყივან კრძანებულებები გადადის, მიმართავს ხმოვანებს — „ია, უა, ოი, ოო“, ან შეძახილებს — „ურუ-აო“, „ორერა“, „ნანინა“ და ა. შ.

ბანი მღერის უმოავრესად შემდეგ შეძახილებზე — „ჰეი“, „ჰეა“ „ჰაა და“, „ეოპა“, და სხვ.

შემხმობისათვის დამახასიათებულია — „ჰო“, „ჰე“, „ჰაა...

რაც შეეხება ნადურ სიმღერაში ორი განაპირო ხმის — გამყივანისა და ბანის უუნქცის, თუ სხვა ხმებთან მათ ურთიერთდამოკიდებულებას, განსაკუთრებულიძა არ ახასიათებს. ამიტომ აქ ამის ძლია შეეხებით, ხოლო ზოგიერთი დეტალის შესახებ მოელი მუსიკალური მასალის შესწავლისა და ანალიზის შემდეგ უფრო საფუძვლიანად შეეხებით.

დასასრულ, თლიუმშინავთ, რომ, ურთიერთშორის პოლივონიურად განწყობილი და ფართოდ განვითარებული სამი ხმის — გამყივანის, მთქმელისა და ბანის გარემოცვაში, შემხმობარი, ეს აქმდე ჩვენთვის უცნობი ხმა, რომელიც ბანისა და მთქმელს შეა არის მოქმედული, თავისი კონტრასტული ხსიათით ფრად ირიგონალურად გამოიყენება, უწეველი შტრაბი შეექვს ხმათა შეფარდებაში და მთლიანად სიმღერის გარკვეულ კოლორიტს იძლევს.

ნადურ სიმღერებში მეტრი ნაჯლებ ცვალებაზად, უმთავრესად სრულდება 2/4-ზე ან 4/4-ზე, ე. ი. მისთვის დამახასიათებულია ლური ზომა. გზაცაგზა ეს მეტრი ზოგჯერ ირლევე და ერთო-ორი ტაქტის მანძილზე 3/4-ით ან იშვიათად, სხვა ზომით იცვლება.

რიტმი მეტად მდიდარი და ნაირსახოვანია. ამას ვამწერეთ უმთავრესად სამი ხმის-მთქმელის, გამყივანისა და ბანის მოძრაობაში, რომღებიც ამასთანავე ვითარდებიან მეტად რთული კონტრასტული ხერხების გამოყენებით და იძლევინ იშვიათ შეძამებას. აშეარა ეს არ ეხება შემხმობარის, მელოდიურად და რიტმულად თითქმის უმოძრაო ხმას.

ტექსი თავში ზომიერია, შემდევ თანდათან ჩქარდება მეორე მონაკეთდებით, რომელიც შენელებულ მოძრაობით იწყება, მაგრამ კვლავ სიჩქარე მატულობს და დასასრულს ღლებს შეა სისწრაოვეს.

სიმღერის განვითარებასთან ერთად ნადურის ხოვანება უფროდაუფრო ძლიერდება, იძაბება და მთავრდება დინამიზირებული შეძახილებით, რომელსაც ორივე გუნდი მრავალგზის იმეორებს ერთიმეორის შენაცვლებით, ასე სახეიმი ხასიათს იძლევს ნადს. ნადურის ასეთი დაბაზული და დიდი სისწრაფით შესრულება ზოგჯერ უარყოფით გავლენას იძლენ ინტრინიტების სიზურეზე და სიმღერა მაღლა იწევს, ძირითადი ტონიდან უხევეს, ამის მეორე მიხეზი ის არის, რომ ეელზე სიმღერის შესრულებისას მომღერლები ერთმანეთს (ერთი მხარე, მეორე მხარეს) შერიმაში და მღერაში ეკიბრებიან. ყურადღება ირდება და ძნელი ხდება სიმღერის თავდაპირველად იღებულ სიმიალის ზესტად შენარჩუნება.

ყოველივე ამას კარგად ამწევენ თეითონ მომღერლებიც. მათი აზრით, ასეთ შემთხვევაში დიდი როლი ეკისრება შემხმობების, რომღებიც ცხილზად უნდა იყვნენ, რომ „მაღალში არ გაიტეს სიმღერა“. მაგრამ, მათივე გამოთქმით, „ზოგჯერ შემხმობარიც ვერ დააკავებს“. ამით შედარება შემხმობრის

შიომრეანი შეცველობა ნადურში, რომელშიც სხვა მხრივ ეს ხმა და-
ნიშნებს ჩიმორჩება და, როგორც ჟკვეთ, ნაეკებ მოძრავდა! 16 17 18 19
აქეე აღვნიშნავთ, რომ, მართალია გურული ნადური სიმღერა, ატარებდა
თან შედარებით გამოირჩება თავისი გურულებით, მაგრამ ფორმის უძრავი გან-
ლებებისა და განვითარების ხერხების მხრივ იხლო უნათესებდება აქარულ ოთხ-
შეინ ნადურ სიმღერებს.

შაშასადამე, აქარული ხალხური სიმღერები ზეგადებართული ხალხური
მუსიკულული შემოქმედების განუყრელ ნაწილს წარმოადგენს და მიუხედავად
ის ბეტქრულობისა, რაც საქართველოს ამ კუთხეს წარსულში თავს დაატყდა
ოუჩქთა ბატონობის შედეგად, აქარის მოსახლეობამ, მშობლოურ ენასთან
ერთად, უმწიფელოდ შემოინახა ქართული მუსიკალური შემოქმედების ეს აუ-
ცხაოთ ნიმუშები.

ამგვარად, ქართული ოთხხმიანი ნადური სიმღერები, არა ზარტო ქარ-
თულ, არამედ, შეიძლება ითქვას, მსოფლიოს ხალხურ მუსიკალურ კულტურა-
ში განსაკუთრებულ ადგილს იკვერს.

ინსტიტუტის მიერ მოპოვებული მთელი სასიმღერო მასალა, რომელიც
აქარიად შეტყველებს ქართველი ხალხის მდიდარ კულტურაზე, მრავალხაუკუ-
ნიერი მუსიკალურ ტრადიციაზე, უსათოოდ ღრმა შესწავლის და გამომშეც-
რების ღირსა. მით მნიშვნელოვან წელის შევიტანთ ქართული მუსიკალუ-
რი ხელოვნების ისტორიის შესწავლის საქმეზე.

МАТЕРИАЛЫ ИЗ АДЖАРСКОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРА

Резюме

В 1958-го гг. Батумский научно-исследовательский институт Академии наук Грузинской ССР производил сбор и изучение материала по аджарскому музыкальному фольклору. Осуществлено несколько экспедиций по записи древнегрузинских песен, танцевальной музыки и выявлению народных музыкальных инструментов.

Особое внимание среди собранного материала привлекают земледельческие трудовые песни („Надури“), отражающие хозяйственную деятельность аджарцев, а также песни, связанные со свадебными обрядами, песни танцевальные, застольные и др. Экспедицией описаны народные инструменты: чонгури, чибони, доли, саламури, сазы, каманча и др. Предварительное изучение вышеуказанных материалов дает основание утверждать: во первых, несмотря на длительное турецкое господство, аджарцы сумели сохранить высокоразвитую музыкальную культуру, во вторых, среди образцов народного музыкального творчества, сохранившихся в быту аджарцев, имеются и такие, которые в других районах Грузии утеряны (женские песни, связанные с приданением и др.) и, в третьих, окончательно подтверждается четырехголосие аджарских (қобулетских) надури, находящихся в органической связи с аналогичным жанром гурийского фольклора и представляющих собой блестящие образцы древнегрузинской музыкальной культуры.

ଫଲାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଗତ

ବାଲ୍ମୀର କିମ୍ବାରା

ବାଲ୍ମୀରଙ୍ଗଠନ ଓ ପାଶିତ୍ୱରଙ୍ଗଠନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଚ୍ଛାମଳିକ ମିଶର

H 9 203
2

ქართველი კულტურული მემკვიდრეობის

Moderate $\downarrow = 104$

卷之三

A musical score page showing two staves. The top staff is for the orchestra, featuring three violins, one cello, and one double bass. The bottom staff is for the piano. The music is in common time, key signature of G major. Measure 10 starts with a forte dynamic. Measure 11 begins with a piano dynamic. Various dynamics and articulations are indicated throughout the measures.

www

A musical score for 'The Star-Spangled Banner' featuring three staves. The top staff uses a treble clef, the middle staff an alto clef, and the bottom staff a bass clef. Measures 6 through 10 are shown, with measure 10 ending with a double bar line and repeat dots.

A musical score page showing two staves. The top staff is for the orchestra, featuring a treble clef, a key signature of one sharp, and a common time signature. It contains measures 101 through 105. Measure 101 starts with a forte dynamic. Measures 102 and 103 show eighth-note patterns. Measure 104 consists of sixteenth-note patterns. Measure 105 ends with a fermata over the first note of the next measure. The bottom staff is for the piano, with a treble clef, a key signature of one sharp, and a common time signature. It contains measures 101 through 105. Measure 101 has a sustained note. Measures 102 and 103 show eighth-note chords. Measure 104 shows sixteenth-note chords. Measure 105 ends with a fermata over the first note of the next measure.

A handwritten musical score for two voices (Soprano and Alto) and piano. The score consists of four systems of music. The top system shows soprano entries at measures 1, 2, 4, and 6. The alto entries at measures 1, 2, 4, and 6 are indicated by a circled 'A' above the vocal line. The piano entries at measures 1, 2, 4, and 6 are indicated by a circled 'P' above the piano staff. Measure 3 is a rest for all parts. The vocal parts are in common time, and the piano part is in 2/4 time. The vocal parts are written in treble clef, and the piano part is in bass clef.

Musical score page 2, measures 11-12. The score consists of three staves. The top staff has a treble clef, the middle staff has a bass clef, and the bottom staff has an alto clef. Measure 11 starts with a forte dynamic. Measure 12 begins with a piano dynamic. The vocal parts sing eighth-note patterns, while the piano part provides harmonic support.

A musical score page showing measures 10 through 12. The top staff has a dynamic of p and a tempo of 108 . The bottom staff has a dynamic of f and a tempo of 120 . Measure 10 starts with a rest followed by a bass note. Measures 11 and 12 show a bass line with eighth-note patterns and sustained notes.

Sheet music for four voices (Soprano, Alto, Tenor, Bass) in G major, common time.

Top System:

Soprano: D A D A D D A D D A D D A D
 Alto: D D D D D D D D D D D D D D
 Tenor: 8D D D D D D 8D D D D D D D
 Bass: 8D D D D D D 8D D D D D D D

Second System:

Soprano: D D D D D D D D D D D D D D
 Alto: D D D D D D D D D D D D
 Tenor: 8D D D D D D 8D D D D D D
 Bass: 8D D D D D D 8D D D D D D

Third System:

Soprano: 8D A D 8D 8D 8D 8D 8D
 Alto: 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D
 Tenor: 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D
 Bass: 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D

Fourth System:

Soprano: 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D
 Alto: 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D
 Tenor: 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D
 Bass: 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D 8D

Sheet music for a three-part vocal composition (SATB or similar). The music is in common time and consists of four systems (measures).

System 1:

o an an an an an	a an an an an an	as as as as as	as as as as as
100 -	100 -	-	-

System 2:

as	as an am	as	as as as
3m	3m - 20 -	20 - 20	20 - 20 20 - 20 -

System 3:

3m	3m 3m 3m 3m	3m 3m 3m 3m	3m 3m 3m 3m
-	-	-	-

System 4:

as	as as as	as	as as as
3m	3m 3m 3m 3m	3m 3m 3m 3m	3m 3m 3m 3m

11

Allegro $\text{♩} = 128$

12

၁၄၂၃၆၂၇၀
၂၀၃၅၀၈၀၉၄၃

A handwritten musical score for three voices (Soprano, Alto, Bass) on four staves. The music is written in common time with a key signature of one sharp. The vocal parts are arranged as follows: Soprano (top staff), Alto (middle staff), and Bass (bottom staff). The score consists of four systems of music. The first system starts with a forte dynamic. The second system begins with a piano dynamic. The third system starts with a forte dynamic. The fourth system starts with a piano dynamic. The vocal parts sing in unison throughout the score.

Memo mossu

Meno mosso

This image shows a page from a musical score for orchestra and piano. The score consists of five systems of music, each with multiple staves. The top system starts with a treble clef, a key signature of one sharp, and a common time signature. It includes vocal parts with lyrics and dynamic markings like 'ff' (fortissimo) and 'ffz' (fortissimo decrescendo). The second system begins with a bass clef and a common time signature. The third system starts with a treble clef and a common time signature. The fourth system starts with a bass clef and a common time signature. The fifth system starts with a treble clef and a common time signature. The score is annotated with measure numbers (33-40) and various performance instructions.

Moderato $\text{J} = 68$

I

Soprano
Alto
Bass
Piano

Measures: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.

II

III

Measures: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.

4

poco a poco accel.

II

Sheet music for three voices (Soprano, Alto, Bass) and piano.

Top System:

- Key signature: F major (one sharp).
- Time signature: Common time.
- Instrument: Piano (right hand).
- Voices: Soprano, Alto, Bass.
- Text: The lyrics are in Georgian, with some words in parentheses. The first line includes "AM 3m 4d 6d 6d".
- Measure numbers: 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40.

Middle System:

- Key signature: F major (one sharp).
- Time signature: Common time.
- Instrument: Piano (right hand).
- Voices: Soprano, Alto, Bass.
- Text: The lyrics are in Georgian, with some words in parentheses. The first line includes "AM 3m 4d 4d AM".
- Measure numbers: 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40.

Bottom System:

- Key signature: F major (one sharp).
- Time signature: Common time.
- Instrument: Piano (right hand).
- Voices: Soprano, Alto, Bass.
- Text: The lyrics are in Georgian, with some words in parentheses. The first line includes "3m 3m 3m 3m".
- Measure numbers: 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40.

1. Աթով Բանձ Յօհաննէսը ու Աթովացուշից Քահանութիւն կառավագայ պատ Խաչքար ու Եղիսաբետ Աթովացուշից կառավագայ

ଓଡ଼ିଆରେ
ବ୍ୟାକ୍

Allegro $J=132$

86

ଓଡ଼ିଆରେ
ବ୍ୟାକ୍

ଓର୍ବିଜନାମି
ଶପଦକାଳିତଥି

vivace $\text{d}=176$

Meno mosso

30 31 32 33 34 35 36 37 38 39

Allegretto $\text{d}=108$

40 41 42 43 44 45 46 47 48 49

3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m

50 51 52 53 54 55 56 57 58 59

3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m

poco a poco accel.

3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m 3m

43 43 43 4M 43 43 43 4M 43 43 43 4M 43 43 43 4M

p p p p p p p p

4m3 - 23 3 - 8 - 4m3 - 23 3 - 8 - 4m3 - 23

p p p p p p p

10 10 10 10 10 10 10 10

Vivace $\text{d} = 178$

43 43 43 4M 43 43 43 4M 43 43 43 4M 43 43 43 4M

p p p p p p p

3 - 8 - 4m3 - 23 36 - 80 36 - 80 36 - 80

p p p p p p p

10 10 10 10 10 10 10 10

11m 11m 11m 11m 11m 11m 11m 11m

43 43 43 4M 43 43 43 4M 43 43 43 4M 43 43 43 4M

p p p p p p p

34 - 80 40 - 80 36 - 886 - 886 - 80 36 - 886

p p p p p p p

11m 11m 11m 11m 11m 11m 11m 11m

12 12 12 12 12 12 12 12

poco a poco a poco a poco

43 43 43 4M 43 43 43 4M 43 43 43 4M 43 43 43 4M

p p p p p p p

686 - 80 80 - 886 36 - 886 80 - 886 36 - 886

p p p p p p p

11m 11m 11m 11m 11m 11m 11m 11m

12 12 12 12 12 12 12 12

Poco a

A musical score page for orchestra and piano. The top staff shows the piano part with two staves, each with a treble clef and a common time signature. The bottom staff shows the orchestra part with four staves, each with a bass clef and a common time signature. Measure 33 starts with a forte dynamic. Measures 34 and 35 continue the rhythmic pattern established in measure 33. Measure 36 begins with a piano dynamic. Measure 37 concludes the section.

poco accel

ქალი ვიყავ აზნაური²,
გლეხმა კაცმა მითხუაო,
დღეს მითხუა, ხეალ მივხიდარ
არ მიეხევები თავის ნებით,
მომიტაცია წამიყვანა,
ცხრად მთად ზრუგით მზიდა,³
მეათეზე დამსეა ძირსა,
მომიბრუნდა ერთი მეოთხა:
— თუ ჩემი ხარ, ჩამეხვივ,
თუარა რიონს ჩაგაგდეფუო,
— გლეხო, შენსა ჩახოვნასა,
ჩაჭრა რიონს მირჩევნია.
ასწიი და წაიყვანა,
რიონს პირსა შიიყვანა,
დაუჩოქა, შეეხვეწა:
— ქალო, ჩემო ბეღნიერო,
თუ ჩემი ხარ, ჩამეხვივ.
თუარა რიონს ჩაგაგდეფუო.
— გლეხო, შენსა ჩახოვნასა,
ჩაჭრა რიონს მირჩევნია.
სტაცია ხელი, ზით უბიძგა;
გამქარვალებ გვიქარვა
მობრუნვალებ მიაბრუნა,
დამძირვალებ დეიდირვა,
მომლექელმა მიოლექა.
ტანსა შისსა ბროლისასა

² სინაზდოლეში სიმღერა მთავრდება არა ეს-ხე არამედ sol-ხე რადგან მომღერლები ბევრათა სიმაღლეს არ იცავნ ხესტაფ, თანამდე ამაღლებენ და დასასრულს მთელ სიმღერას დარტით (ოთხი საფეხურით) ხევით ამთავრებენ.

³ მოტეკლი ხასან ინაი შეი ი ლ ი, 90 წლის, ქობულეთი, სოფ. ქობულეთი, ჩაი 1938 წელს.

⁴ ზერგით მზიდა.

ჩიონის ხილეთ უკეთებდნენ,
 ხელსა მისსა ბროლისასა,
 ვირხილათა აქეთებდნენ,
 თმისა შისსა გაშრისასა,
 სახელურად უკეთებდნენ.
 გვეიხედე მინდორშია,
 ის საწყალი დედამისი,
 შორით მოილეტდა თმებსა:
 — შეილო, ამოდი, ამოდი,
 თქარა ჩამოვირჩობ თავსა.
 — დედაქემო ბეღნიერო,
 მე აქედან ვერ ამოვალ,
 შენ ნუ ჩამოირჩობ თავსა.
 დაჯერი და ის არჩიე,
 რაც უნდოდეს წყალში მრჩეალსა,
 წყალწალებულ საცოდავსა.
 გვეიხედე მინდორშია,
 მოვიდოდ მამამისი,
 შორით მოილეტდა წვერსა.
 მოვიდა და თავს დაადგა
 — შეილო ამოდი, ამოდი,
 თქარა ჩამოვირჩობ თავსა.
 — შამავ ჩემო, ბეღნიერო,
 მე აქედან ვერ ამოვალ,
 შენ ნუ ჩამოირჩობ თავსა.
 წადი და ივი არჩიე,
 რაც უნდოდეს წყალში მრჩეალსა,
 წყალწალებულ საცოდავსა.
 გვეიხედე მინდორშია,
 ის საწყალი და მისი,
 შორით მოილეტდა თმებსა.
 მოვიდა და თავს დაადგა:
 — დაო, ამოდი, ამოდი,
 თქარა ჩამოვირჩობ თავსა,
 — დაო, ჩემო, ბეღნიერო,
 მე აქედან ვერ ამოვალ,
 შენ ნუ ჩამოირჩობ თავსა,
 წადი და ივი იყითხე,
 რაც უნდოდეს წყალში მრჩეალსა,
 წყალწალებულ საცოდავსა.
 გვეიხედე მინდორშია,
 ის საწყალი ძმა მისი,
 იწყევლიდა თავსა, ბედსა,
 მოვიდა და თავს დაადგა:
 — დაო, ამოდი, ამოდი,
 თქარა ჩამოვირჩობ თავსა,
 — ძმა ჩემო, ბეღნიერო,
 მე აქედან ვერ ამოვალ,

შენ ნუ ჩამოირჩობ თავსა,
წადი და იგი იქითხე
რაც უნდოდეს წყალში მრჩეალსა,
წყალწალებულ საცოდავსა.
გეგიხედე მინდორზია,
ის საწყალი ბიძა მისი,
შორით მოაქენებს ცხენსა,
მოვიდა და თავს დაადგა;
— შეილო, ამოდი, ამოდი,
თქეარი ჩამოირჩობ თავსა.
ბიძავ, ჩემო, ბედნიერო,
მე აქედან ვერ ამოვალ,
შენ ნუ ჩამოირჩობ თავსა.
წადი და იგი იქითხე
რაც უნდოდეს წყალში მრჩეალსა,
წყალში მრჩეალსა, ცეცხლში მწევარსა,
წყალწალებულ საცოდავსა.

აჭარული ნადური სიმღერების ტაქსტები

ძეპრეზიდი კ. ნოღაიძელისა და ა. ინაიძილის მიერ

1. მოგიღოდა მოგიღობაო (ჯიქურაძე)¹

მოგიღოდა მშეიღობაო,
შშეიღობა ოუ გამიარეობა,
მოგიღოდა წყალი შევი,
მას მოხონდა გველი შევი.
აღვა ვაემა შეიკუშია,
ტანს ჩაიცვა საომრები,
გადიებიდა წელსა ხმალი,
ხელსა შები დეიჭირია.
შეება ცხენსა ბედაურსა,
შეხვა წყალსა, ქოდმის პირსა,
გაღუხებდა მაღლიდანი,
იწეა გველი ლილაზეო,
თავი ხონდა ქვიშიაზეო.
გადაეწევალე შების წვერი,
ამოვიღე გველი შევი;
ამოვიღე დავდევ ქვასა,
დავდევ ქვასა რვალისასა,
მაწყებარი კაცის თაესა.
ჯიბეს ხელი გავიკარი,
ამოვიღე ჯავავად დანა,
გულებნიე შუა გავშეარი,
გაეასხმიე სისხლის შხამი.
აეჩარიქე, დავჩარიქე,
ორ ყურ ქვაბზი ვერ ჩაეტიე,
ქოთანიში არ ჩანო.
ვადულე და ვაქაუქაუე,
გავიტანე მაღალ სერზე,
გავქნიე და გავაქროლე.
ჯვარი გრძალობს, ჯვარუმულები,
წერ რას გვაწყენს ჩაუდურები.

2. ვაა თუ დილას ჩურადგელიაო²

ვაა თუ დილას ყურდგელმაო,
კილევ გვერდი მიჩნინაო,
აბა, დაეცები ზარაზეო,
კილევ კტორუსნე ისარიო.
აბა, მოვეალ ყურდგელიო.
ოთხივეზე დატედილი,
აბა, ნალი ავაძრეო.
აბა ნილი რამსიო,

¹ თანმიმდევრობა მოკემულია ნადური სიმღერების შესტუარების რიგის მიხედვით.

² მოკემული ქამილ ჭინჭარაძე, ქოძულეთი, სოფ. აჭცვისთავი.

ଅଦା ନାଲ୍ଲା ନ୍ୟାର୍ଥିବାଳ
 କାନ୍ଦୁଣ୍ଡ ମିର୍ଗ ମୈଜ୍ଜେଲ୍ଲବାଳ,
 ଅଦା, ରାଜେ ମୈଜ୍ଜେଲ୍ଲବାଳ,
 କାନ୍ଦୁଣ୍ଡ ନ୍ୟାର୍ଥିବାଳ
 କାନ୍ଦୁଣ୍ଡ ତାଙ୍କୁ ପାଖୀଦାର,
 କାନ୍ଦୁଣ୍ଡ ମିର୍ଗବାଳ-ମିର୍ଗବାଳ,
 କାନ୍ଦୁଣ୍ଡ ମିର୍ଗ ମୈଜ୍ଜେଲ୍ଲବାଳ,
 ଅଦା ରାଜେ ମୈଜ୍ଜେଲ୍ଲବାଳ,
 କାନ୍ଦୁଣ୍ଡ ନ୍ୟାର୍ଥିବାଳ ମୈଜ୍ଜେଲ୍ଲବାଳ.
 ଅଦା ପରୁଣୀ ପାଖୀଦାର,
 କାନ୍ଦୁଣ୍ଡ ପରୁଣୀ ନ୍ୟାର୍ଥିବାଳ.

3. ପୁଷ୍ପକବାଣୀ (ଜିର୍ଜୁର୍ରା)

— ମୁର୍ଗାନ, ମୁର୍ଗାନ, ଶେନ୍ଦା ମନ୍ଦେଶା,
 ମୁର୍ଗାନ, ପୁଣୀ ରା ରଙ୍ଗାଇ?
 — ତୁ ମନଦାଗିର୍ଭାମିଶ, ନୁଲାର ମିନତବ୍ୟ;
 ପୁଣୀର କ୍ରେଦା ଚାରୁର,
 ରାଙ୍ଗାନ ମିନତବ୍ୟ, ମନଦାଗିର୍ଭାମିଶ;
 ଶର୍ମଲୀର ପ୍ରକ୍ଷେ ତର୍ଜ୍ଞେନ୍ଦ୍ର ଗିନାଥାୟେ,
 ପ୍ରକ୍ଷେ କାନ୍ଦୁମଧ୍ୟ ନାଶେନ୍ଦ୍ର,
 ପ୍ରାଣ କ୍ରମ୍ଭେ ମାନ୍ଦାଲିନୀ,
 ପ୍ରାଣ କ୍ରମ୍ଭେ ଦାନାଲିନୀ,
 ଗାର୍ଜେତ ପ୍ରେରପ୍ରେଲୀର ହାଲଦାଲିନୀ,
 ଶିଗନିତ ନ୍ୟାର୍ଥିବାଳ କାମ୍ପେଦିନୀ,
 ଶେର ଶୁଦ୍ଧିଶୂଳି ମନଗ୍ରେହିଲୀ,
 ଶେର ଶର୍ମାନନ୍ଦୀ ମୁର୍ଗାନିଶ ପୁଣୀ,
 ପାଶର ପ୍ରେରପ୍ରେଲୀ କାନ୍ଦୁମଧ୍ୟ ଶର୍ମିଲୀ,
 ମାର୍ଗାଲୋତ୍ତମ କାନ୍ଦୁମଧ୍ୟ,
 ପ୍ରେରା ମୁଲ୍ଲେବିତ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ଦଗାନ,
 ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟଶୂଳି ଅଲମିନୀ,
 ଶବ୍ଦି ଶବ୍ଦିଲୀ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ଦଗାନ,
 ଶର୍ମାନନ୍ଦୀ ପ୍ରେରପ୍ରେଲୀ ଦ୍ଵାରା,
 ମାର୍ଗାମିତାଲୀ ପାର୍ଶ୍ଵେବିତ ଦ୍ଵାରା,
 ପ୍ରେରପ୍ରେଲୀର ମୁଲ୍ଲାମେନୀ.

4. ଶତାଶ କର୍ମବାଣୀ ଆଶିକିନିଲୀ (ସାଶବ୍ଦିଲା)

ଶତାଶ କର୍ମବାଣୀ ଅନ୍ତର୍ଜ୍ଞନିଲା
 ଭୂବନୀ କୁଳାଶ ହାତର୍ଜ୍ଞନିଲା.
 କ୍ରିକ୍ରିମବାନ୍ଦେ କ୍ରିକ୍ରିମା କ୍ରିମିଲା,
 ଶିଲ୍ପିନିବାନ୍ଦେ ଶିଲ୍ପିନିବାନ୍ଦେ ଶିଲ୍ପିନିଲା.
 ଗାମିନ୍ଦୁଶୂଳାନ ଶିଶୁନିବାନ୍ଦେ ଶିଶୁନିଲା,
 ବୀକ୍ଷେପିନିବାନ୍ଦେ ବୀକ୍ଷେପିନିବାନ୍ଦେ ବୀକ୍ଷେପିନିଲା.

* ଶତକମିଲୀ କା ମି ଲ କୁ ନ କୁ ର କୁ କୁ, କୁମାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମି, ଲେଖ. ଅନ୍ତର୍ଜ୍ଞନିଲା.

* କ୍ରମ୍ଭେ (ଅର୍ପି.) ପରାମି.

* ଶତକମିଲୀ କା ଶକ୍ତି କୁ 72 କୁଳାଶ, କା ଶତକମିଲା.

ნეტავ იგი მაცოდინა,
ვინ ასწავლა ქორსა ფრენა
და შევარცენს ნადირობა.
ნადირად ნადირობდა,
ცალი მხარე ამძიმებდა,
ეცა ჩეცელმა გამოსჭამა,
დიცეკარგა ნადირობა.
თუ მაინძელს ნაღი უყვარს,
გადიწურა სადილობა.
მაინძელსა მხიარულსა,
სტუმრები ბჟვას საყვარლები,
ღმერთო იმას წუ მოუშენი,
ვისაც ყავდეს საყვარლები.

5. ჩალი ვიზავ პზნაური (ჯიქურად) ⁶

ქალი კიცავ აზნაური,
გლეხშა კაცმა მითხუაო,
დღეს მითხუა, ხვალ მიეხავარ,
არ მიეხვები თავის ნებით.
მომიტაცა წამიყვანა,
ცხრად მთავ ზრუგით მჩიდა,
მეათესე დამსეა ძირსა,
მომიბრუნდა ერთი მკითხა:
— თუ ჩემი ხარ, ჩამეხვედე,
თუ არა რიონს ჩაგაგდეფო,
— გლეხო შენსა ჩახოვნასა,
ჩაქრა რიონს მირჩევნია.
ასწია და წიყვანა
რიონს პირსა მიიყვანა:
დაუნიქა, შეეხვეწა:
— ქალო, ჩემი ბედნიერო,
თუ ჩემი ხარ, ჩამეხვედე.
თუ არა რიონს ჩაგაგდეფო,
— გლეხო, შენსა ჩახოვნასა,
ჩაქრა რიონს მირჩევნია.
სტაცა ხელი, შიგ უბიძგა;
გამქარვალემ გეიძარევა,
მობრუნვალემ მოაბრუნა,
დამძირვალემ დეიძირვა,
მომლექვალმა მოილევა.
ტანსა მისსა ბროლისასა
რიონს ხიდეთ უკეთებდენ,
ხელსა მისსა ბროლისასა,

⁶ მოგვილი ხასან ინაიშე ი ღი, 90 წლის, პობრლეთი, სოჭ. ქოშულეთი, ჩატერი-ლია 1938 წელს.

ეროვნული
ბიბლიოთეკი

ვირსილათა აკეთებდენ,
თბისა შისსა გიშრისასა,
სახელურათ უკეთებდნენ.
გვიჩიხედე მინდორშია,
ის საწყალი დედამისი,
შორით მოილეტდ თმებსა;
შეიძლო, ამოდი, ამოდი,
თუარა ჩამოვირჩობ თავსა,
— დედაქემო ბეღნიერო,
მე აქედან ვერ ამოვალ,
შენ ნუ ჩამოირჩობ თავსა.
დაჯეტი და ის არჩივ,
რაც უნდოდეს წყალში მრჩვალსა,
წყალწალებულ საცოდავსა.
გვიჩიხედე მინდორშია,
მოვიდოდა მამამისი,
შორით მოილეტდა წვერსა.
მოვიდა და თავს დაადგა:
— შეიძლო ამოდი, ამოდი,
თუარა ჩამოვირჩობ თავსა.
— მამავ ჩემო, ბეღნიერო,
მე აქედან ვერ ამოვალ,
შენ ნუ ჩამოირჩობ თავსა.
წადი და იგი არჩივ
რაც უნდოდეს წყალში მრჩვალსა,
წყალწალებულ საცოდავსა.
გვიჩიხედე მინდორშია,
ის საწყალი დად მისი,
შორით მოილეტდა თმებსა
მოვიდა და თავს დაადგა:
— დაო, ამოდი, ამოდი,
თუარა ჩამოვირჩობ თავსა,
— დაო, ჩემო, ბეღნიერო,
მე აქედან ვერ ამოვალ,
შენ ნუ ჩამოირჩობ თავსა,
წადი და იგი იქოთხე
რაც უნდოდეს წყალში მრჩვალსა,
წყალწალებულ საცოდავსა.
გვიჩიხედე მინდორშია,
ის საწყალი ძმად მისი,
იწყეულიდა თავსა, ბეღსა,
მივიდა და თავს დაადგა:
— დაო, ამოდი, ამოდი,
თუარა ჩამოვირჩობ თავსა.
— ძმაო ჩემო, ბეღნიერო,
მე აქედან ვერ ამოვალ,

Տյե՞ն նոյ համուռիմօծ տացսա.
 Քաջո դա օգո օյօտեյ
 Ի՞նը լոճություն մինիցալսա,
 Վիպաշություն մինիցալսա.
 Հյուսիսեցք մոնուրինա,
 Օս սա՛վալո նոմամիսօ,
 Դուրստ մոակընեցն լինսա,
 Մոցութ դա տայն գաացա:
 — Ֆյուլո, ամուսո, ամուսո,
 Թյա՞րա համոցուրիմօծ տացսա.
 Անօաց, հիմո, ծըլնոյրո,
 Մյ պէրան զյո՞ր ամոցալ,
 Տյե՞ն նոյ համուռիմօծ տացսա,
 Քաջո դա օգո օյօտեյ,
 Ի՞նը լոճություն մինիցալսա,
 Վիպաշություն մինիցալսա, լոյսարևսա,
 Վիպաշություն մապացացսա.

6. ՑԵԽՑԱԾԼԵԱԼՍԱ ԵԱՐԱԲՈՒՏԸ (Սայացանշրամ) ⁷

Ցո՞րՇանցըլըսա նայանցյասա,
 Խուրո աիցն նայցալցյասա,
 Ըայցանչյ մյժմբժրեցնասա,
 Մյժմբժրեցնա մյըլու լոյրսա
 დա մյորոյ մցըլուսլոյրսա.
 Ըայցանչյ մոսիննա.
 Խացուցն հուրուս կցալն ու.
 Ըալսլոնա, ցայյութա,
 Անմիս Ցուրտ լուրա մուսո,
 Կոյտա մուսո Շիշնիցըլընա,
 Հայուսըն, պայուսըն,
 Շիշնիցըն պայուսըն,
 Խոյա լայքո դա Շիշնիցըլըն:
 „Խոմօյրոննա հուրո პահուա“
 Խուրմա ցըրդո Շիմուրա,
 Շըրդա եցսա, եյ մալունսա.
 Հայուսըն դա մոյըլ մոհսա,
 Շըրդա եցլո համոցուլը,
 Խամոցուլը, Հայուսըն մոհսա.
 Խուրմա Շըրմնա լոձահայո,
 լոձահայո շըրմուլըն:
 Թուրմը ոսո ծըրո հնոյըո,
 Ըամիսիյա, Շըրմը շըրմի:
 — Տյե՞ն, ծարոնո, յարյո յալո,

⁷ Էտյեմլո Յամ Ծ Ձ Յ յ ա Յ ա մ ա յ ա յ ա, յ ա մ ա յ ա յ ա յ ա, Լուս. Հյանա

କାର୍ଜ୍ଜେ ଦେଇବା—ମିଳିଲ ଶ୍ଵେତ
 ପୁରୀଟେଣ୍ଟି ବେଳେଲି ଶ୍ଵେତ.
 ଶିନ ଗେହିଶ୍ଵେତ— ଶିନାତାବ,
 ଦା ସିଦ୍ଧେଶ ଗ୍ରାମିନାବ,
 କଲ୍ପିନ ଶିଥିରୁଥାମି ଗ୍ରାମରାଜନ,
 ଦେଇବାଲ-ପୁରୀରୁ ବାରିନା,
 ମିଗ୍ରିଲଦ୍ଵେଶ, ମିଗ୍ରିମର୍ଦ୍ଦସ,
 ତୁ ହୁଏ ପାତ୍ରିବ ଶୋଭିଲିବାନ,
 ମିଗ୍ରିଲଦ୍ଵେଶ ମିଗ୍ରିମର୍ଦ୍ଦସ,
 ତୁ ହୁ ଶାତ୍ରିବ ପୁରିଲିବାନ,
 ମିଗ୍ରିଲଦ୍ଵେଶମର୍ଦ୍ଦସ, ମିଗ୍ରିମର୍ଦ୍ଦସ,
 ପାତ୍ରିବ କ୍ରିତ୍ୟ କିନିନିଲିବାନ.

7. გავით გავით ჩივოდაო (ჯიქჯრად)

* මිත්සේලා මෑතිජු ද සෙස්සේංචු, තීම්පූලයෝග, පොදු කුපකුජාරි, ශ්‍රීලංකාවෙහි 1938-දීදා.

* არნაბიკ — არნადი, სახუთალები (სპა).

ღმერთო სული შეარჩინე,
სამოთხეში წაიყვანე.

8. ძორი იმორი პანდარზეო (გოქურად)¹⁰

ქორი თეთრი ჭანდარზეო,
მოწყვენილა ქანდარზეო.
ბათიარზი ნაეები ხარ.
ქორი მე შეაეს შედაური...

9. მოას ირმი დაწოლილა (გოქურად)¹¹

მთას ირემი დაწოლილა,
გეერდსა ნუკრი მისწოლია.
ვინა მისი მონაცირე,
სამი ტიამ გორსაძნები,
დაკაზმულან მელისფერად,
გალესილი შეილდ-ისრითა.
მოვიდა და თავს დაადგა,
იმ ირემის მცინარესა
გაერვიად და შეხედა:
— ნურც მე მოქელავ,
ნურცა ჩემსა ნუ მომიქლავ.
აგერ გაღია წერხის ძირში
ფური წეყს და ხარი დგანა.
მისი ხორცი სულ ქონია,
მსუქანი და გემრიელი.
ის ეყოფა შენსა ჯარსა—
ხორცი მისი საჯენგელათ,
ქონი მისი საპენელათ,
ტყავი მისი ჩასაცმელათ.

10. ვაა იუ მუხა ჭორინაო (გორდელად)¹²

ვაა თუ მუხა წოწინაო,
მუხა ძირს მოხეთქილაო,
ვაა თუ მისსა ნახეთქზეო
კიდევ წყალი ჩანდგარიო,
აბა წყალი რა წყალიო?
აბა წყალი კინდრიშიო.
აბა თებზა რა თებზიო?
კიდევ თებზი კალმიხიო.

¹⁰ მოქმედი მ. მ. უ. დ. მ. უ. ს. დ. მ. უ. ს. დ. კობულეთი, სოფ. ხუცუბანი, ჩაწერილია 1958 წელს.

¹¹ მოქმედი იგივე.

¹² მოქმედი ქამილ ჭირი ჭირა რა ძა კ. ე. კობულეთი, სოფ. აჭყევისთვის.

აბა იმას ბადე უნდა,
 აბა ბადე რაისაო?
 ბადე აბრეშუმისაო.
 აბა იმას კალმა ¹² უნდა,
 აბა კალმა რაისაო?
 კალმა აბრეშუმისაო,
 კიდევ იმას ტვი უნდა,
 აბა მიერ რაისაო?
 კიდევ ტვი იქროსაო.
 აბა ბადე ვაბადეო,
 კიდევ თევზი გამექცაო.
 აბა ჭევეთ ვაბადეო,
 კიდევ ზევით გამექცაო,
 აბა ზევით ვაბადეო,
 ორი თევზი გამოხვესო,
 მოხარჩეს და მომიტანეს,
 ტაფის ყურჩი ჩამოღვესო.

11. 352 103 8762 7000620

ଓଦା ମୁଖ୍ୟ ଫିଲ୍ମିନାମ
ଦେଇଲି ଏକମଧ୍ୟରେ ପିଲାମ,
ଶିଥିରେ ହୁଏ ଫ୍ରାଙ୍ଗି ନୀମିଦ୍ଧାରା,
ଫ୍ରାଙ୍ଗି ହାତା ହା ଫ୍ରାଙ୍ଗିଲା?
ଫ୍ରାଙ୍ଗି ଏହି ଜାନିରୁଣିବା,
ନିବାଶ ତ୍ରୟୋଦ୍ଦଶ ହାଶୁଳା,
ତ୍ରୟୋଦ୍ଦଶ ହାତା ହା ତ୍ରୟୋଦ୍ଦଶ?
ତ୍ରୟୋଦ୍ଦଶ ଏହି ଜାଲିଦେବା,
ନିବାଶପା ହାତ୍ରେ ଜୁନ୍ଦା
ଦିନକୁ ହାତା ହା ଦିନକୁ?
ଦିନକୁ ଏହି ଜାଲିଦେବା...

12. റംഗ്-സിൽഡ്¹⁵

କିମୋର୍ଦ୍ବାଦ କିମୋର୍ଦ୍ବାଦ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାଳା କିମୋର୍ଦ୍ବାଦ,
କିମୋର୍ଦ୍ବା ତ୍ୟ ଶ୍ରୀପରିଚାନ,
ତମ୍ଭୁଗ ଶାର୍ମିଣ୍ସ ଶ୍ରୀପରିଚାନ,
ତ୍ୟରମ୍ଭ ପିଲାଶ କିମୋର୍ଦ୍ବାଦ,
ତ୍ୟରମ୍ଭ ପିଲାଶ ମହିମ୍ବଦିଲା,
ତ୍ୟରମ୍ଭ ପିଲାଶ ଶ୍ରୀପରିଚାନ,
ତ୍ୟରମ୍ଭ ପିଲାଶ ଶ୍ରୀପରିଚାନ,

¹⁵ କୁଳାଶ୍ରମ-ପୀଠାନ୍ତିକ ଜୀବନିକା

¹⁴ მთებშეული ხასახი ინაოშვილი, 95 წლის, ქათამულები, ჩატურილი 1943 წლი.

¹⁴ ရိတ်ဖြေလေ မှုပါန္ဂ မ ရ အ ဒ ာ န အ စ ္ဂ ။ ရှင်မြှေလွှာ၊ ဆန္ဒ၊ လျော့ခြား။

ხმალი ქონდა მოკედლილი,
იგი ბატონს წაერთმია,
თურმე იმას ჩიოდაო,
ჩიოდა თუ ტიროდაო.
ცხენი ჟავდა შეკაზმული,
იგიც ბატონს წაერთმია,
თურმე იმას ჩიოდაო,
ჩიოდა თუ ტიროდაო.

13. ბებურს ხილსა ვაკეთებდი (ჯიქურად)¹⁶

ბებურს ხილსა ვაკეთებდი,
ვაკეთებდი ვაშენებდი,
ზედ სახელურს ვუკეთებდი;
ვაკეთებდე მინდორშია,
მოფილოდნენ გვეუთლები,
ცეკვითა და თამაზითა.
მოფილენ და ზეთ შემოდგენ,
ვაღუბრუნდა ჩექმის ლუმბა,¹⁷
ვაკეთებდე მინდორშია,
მოლოდციდა სისეი¹⁸ ქენი,
ზეთა ღვდი ვაერი ბიქი,
პქონდა ულვაში ქერა,
უქან მოსდევს კოპლი ვოგო:
— ბიჭო, აქეთ მოიხედე,
სიკოჭლითა რასა მწუნობ,
ვანა კურდლელს მაღვენებო,
სახლსა კარგად შეგინძავ,
თაროს დაგირიალებო,
ვაკეთებილსა ქას გაგიზრდი,
აქეანს მოგიწურიალეულო,
სადილს აღრე ვაგიკეთებ,
ეიძშიმს მოგიგეანეულო.
ჯამებს კარგა დაგირეცხავ,
კობზებს დაგიწურიალებო,
სადუიქროს მულჯდები,
შიქოს დაგიტრიალებო,
ყაჭ-აბრეშემს ქას გიკეთებ,
პერანგს ვაგიკრიალებო,
სიკუარულიც ქაი ვიცი,
კლავზე გაზიგიგორეფო.

¹⁶ მოტებელი მამულ მ ქ ა ვ ა ნ ა ძ ე, ქობა ლეთი, სოფ. ლელდა.

¹⁷ ლუმბა—„სახელმარი ცეკვისა, თუ ფერთხხსაცმელისა“ (საბა).

¹⁸ სისეი—„რუსიშაკ არეული მელანი“ (საბა).

14. მაც ტუ ილი მელობდაო (კიქურავ) ¹⁹

ვაჯ თუ ილი მელობდაო,
კიდევ ზღვაი ხელობდაო,
აბა გალჩა—გამოლმითა,
კიდევ კარვები იდგაო.
შიო შეკარვე ქალი იწვა,
კიდევ პირზე ეძურაო,
აბა თეთრი დოლბანდიო.
კიდევ პირზე აფადეო.
აბა ერთი ეკოცეო,
ვაჯ თუ ერთი კოცნითა,
კიდევ უერი უტციეო,
აბა ორჯერ ვაკოცეო,
კიდევ ორჯერ კოცნითა,
ვაჯ თუ პირზე ავაძრეო,
აბა სამჯერ ვაკოცეო,
კიდევ სამჯერ კოცნითა,
ვაჯ თუ სისხლი ვადინეო.
აბა ოთხჯერ ვაკოცეო,
კიდევ ოთხჯერ კოცნითა,
ვაჯ თუ სული ივხადეო.
კიდევ მისია ნაშოლზეო,
აბა ია დაცეცეცეო,
ია ვარდათ მოვიდაო.
დამი დაი დაძმაიჯა,
შარგალიტის საკრეფელში,
საქრეფელად წეიტია,
საქონელად დიდია.

15. შარანაი ²⁰

ყარანაის ყანაშიო,
ყარანაი მიშჩიოდი,
იქა უსგომს, უჰამიია,
შეტად გასუქებულია.
სხაპს დაუუწყობ, დავიქირავ,
თოკეს შევაბამ ყელზედაო,
ორმოც ოყა ნალს ვიყიდი,
ზედ ავაშედ ფეხზედაო.
ხუთის ოყა ქერს ვიყიდი,
ჩამოვიდებ თერქზედაო,
გადავრახტავ,
გაეიგოვებ სტრზედაო.

¹⁹ მთქმიული მარტო შეკავარა ქვე, ქობულეთი, სოჭ. ცვლეა.

²⁰ ყარანა — ჩიტია (საბა).

ହିନ୍ଦ ମେଲାନି ଶିର୍ଷପାରୀ,
ଶିର୍ଷପିଶ୍ଚରୀ ପାରୀନାଥି;
ନେତ୍ରମିପ୍ରାଣ୍ୟ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସ;
ନି ପାରୀନାଥ ଶ୍ରେଷ୍ଠମିଶ୍ରା, ²¹
ପାଦବ୍ୟାନ୍ତଦା କଲଦ୍ରେଶିଦାନ.
— ଶ୍ରେବ ପାରୀନାଥ, ରାଜେ କୁମିଳି କୋଳ.
ଅର୍ଜନ ଗାଘରୁଲିଲ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସ.
ଫରାଙ୍ଗଶୁଲୀ ବେଳି ଗାସଟିଂଥ,
ମିସି ପ୍ରେଲିଲ ପ୍ରାନ୍ତୀଶ୍ଵରାନ,
ଫରତିବାନ ପୁଲି ଗାସଟିଂଥ,
ମିସି ଶ୍ରେବ ପ୍ରାନ୍ତୀଶ୍ଵରାନ.
ଅଶେ ଲିଟରୀ କ୍ରମି ଉକ୍ତା,
ମିସି ଅନ୍ତର୍ଜିମେଲାନ୍ଧେଦାନ.
ନି ପାରୀନାଥ ପ୍ରାନ୍ତୀଶ୍ଵର,
ପାର୍ଦ୍ଦୁ ପ୍ରାନ୍ତୀଶ୍ଵର କାଳତାନ୍ଧେର,
ଏହି ପୁଷ୍ଟି ବେଳି ପାର୍ଦ୍ଦୁ ପାର୍ଦ୍ଦୁରା,
ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ବେଳି ପୁଷ୍ଟି,
ଲୋକ ପାନ୍ଧିରିଲ ଲୁପ୍ତି ପୁଷ୍ଟି,
ଦେଉଦାନ୍ତ ମେଥିବଲ୍ଲେବସା,
ମେଥିବଲ୍ଲେବସା ସାପ୍ରାଚିଲ୍ଲେବସା,
ପିଲାପ ପାନ୍ଧିରା, ଦେଉଦାନ୍ତ,
ପିଲାପ ଏହି, ପ୍ରାନ୍ତୀଶ୍ଵର.

16. ପଣ୍ଡିତ ତାତ୍ତ୍ଵ ପଣ୍ଡିତାନ୍ତ (ଜୀବନାନ୍ତ) ²²

ପୁଣି ତାତ୍ତ୍ଵ ମେଲିବା
ନିର୍ମିତ ମନମିତ୍ରପ୍ରେଲିବାନ,
ପରିଦିନ ମିସି ମନବିଦିନ,
ପାତନେବ ରାମିତ୍ରେନିବା,
ପାଲାକ୍ଷ ନାମିତ୍ରାନିବା,
ପାଶାଦ ପାମିପୁନିବା,
ନି କେଲାକ୍ଷି ମନକାଳାକ୍ଷ,
ମିଦିବାନ ଦା ମନିବାନ,
ଲାଖିଶା ଶିନି ପ୍ରାନ୍ତୀଶ୍ଵର.
ପାଦ ଲାଖି ଏ ମନିବା,
ପାତରି କେନି ମିଲିବା,
ପାତରି କେନି ପାନ୍ଧିରା,
ପାତରି କେନି ପାନ୍ଧିରା;
ଦାନ୍ତରି ମନିବା
“କେନି ମେ ମଧ୍ୟବ ଦେଇବାନ,
କୁ କୁମି କେନି ବ୍ୟାତ ପାନ୍ଧିରା;
ମୁ ତାତ୍ତ୍ଵ କେନି କେ ମନମିତ୍ରା,
ଏହି ପାନ୍ଧିରି ବେଳି ପ୍ରେଲିବା,

²¹ ଶ୍ରେଷ୍ଠମିଶ୍ରାନ୍ତଦା—ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠମିଶ୍ରା, ଶ୍ରେଷ୍ଠମିଶ୍ରା.

²² ବେଳି—(ପ୍ରେରଣା) ଫିଲି.

²³ ପାତରି—କାମ ପାତରି ପାତରି, ପାତରି ପାତରି, ପାତରି ପାତରି.

არას არ ცხამ ხორცისოფლსა,
იხეისა და ხობის მეტსა.
ასე ვიმგლოვ სამ წელიწადს,
არას ფხარზე გამოვიდებ,
ყირიმული თოფის მეტსა.
არას ფხარზე გადვიკიდებ,
გაქცედილი ხმალის მეტსა.
არას ტანზე არ ჩავიკაშ,
იმ სკალატის²⁴ ჩოხის მეტსა.
არას ფეხზე არ ჩავიკაშ,
წალა-წული შესტის მეტსა.
არას ცხენზე არ შევეღები,
არაბულებ შეკაზმულსა.

17. პლის ხით მოხეთილა (კიქერია)

ალეის ხეთ მოხეთქილა,
ნეტად დედავ რაო?
— შეილო შენი ტანი არი,
ვაა შენს დედასაო.
შის ტოტები დასტეხოდა,
წეტად დედავ რაო?
შეილო შენი შელავებია,
ვაა შენს დედასაო.
წყალს კიდობანი მოპქონდა,
ნეტად დედავ რაო?
— შეილო შენი კუბი არი
ვაა შენს დედასაო.
ორი მტრედი მოფრინდედა,
ნეტად დედავ რაო?
— შეილო შენი სული არის,
ვაა შენს დედასაო.
ყორანი რომ მოჩხაოდა,
ნეტად დედავ რაო?
— ჩეენი სოფლის მღვდელი არი,
ვაა შენს დედასაო.
გაღმით ირემი ბლაოდა,
ნეტად დედავ რაო?
— შეილო, მამაშენი არი,
ვაა შენს დედასაო.
მინდორში ძრობა ზმუოდა,
ნეტად დედავ რაო?
— უბედური დედა არი,
ვაა შენს დედასაო.

²⁴ სკალატი—შატრი.

²⁵ მთქმული ბრსეინ ნოღაიდელი, 67 ჭლის, სოფ. წყავრიკა, 1958 წ.

ჩიტი—გერიტი მოქადალულებს,
ნეტად დედავ რაო?
— შეილო შენი და-ძმი არი,
ვა შენს დედასიო.

18. ბირი კაცი, ჩაჩარები ²⁶

ბერი კაცი, ჩაჩაბერი,
ჩაჩა ჩამიარგალიტული.
ადგა ბერმა შეიკაზმა,
ტანს ჩაიცვა საომრები.
გალიკიდა წელზე ხმალი.
შეედი ვირსა კუდჯონჯალსა,
კუდჯონჯალსა თოხარიქსა.
ვირს მათრაძი გაუქნია,
დააყოლი ბერის მერეს.
წინ მელანი შეეყარა,
შეემუშტრა ვირშიდათ
— ბერო ვირი როგორ ფასობს?
— ჩემი ვირი ძვირუსია,
ათას ხუთას თუმნად ლირსა.
ამერილი ფიშტო მისცა,
კურცხილთაა მოქედილი.
არ ინდომა ამ ბერ კაცმა:
— შენი ფიშტო შენთვის გქონდეს,
ჩემი ვირი ჩემთვის მინდა.
გალმოხლო და ხმალი მისცა.
ოქროხთაა მოქედილი,
შეუსრულა ვირის ფასი.
არ ინდომა ბერმა კაცმა:
— შენი ფიშტო შენთვის გქონდეს,
შენი ხმალიც შენთვის გქონდეს,
ჩემი ვირი ჩემთვის მინდა.
დეიხუა ²⁷ იმ შეღანჩია,
წაუძგუფა ²⁸ ვირსა კუდი,
წაუხდინა ვირის ფასი.
შენი ვირი კიტრად ლირდა

19. ლელა ²⁹

ლელაო, ჩემი ლელაო,
ლელაო კაბა ჭრელაო,
მოხევი ნელა, ნელაო,

²⁶ მთებელი ხასან როკია, ქობულეთი, სოფ. ლელე, 1938 წ.

²⁷ დეიხუა—იუკაზრისა, არ მილო.

²⁸ წაუძგუფა—წაეპრა, წააწყევიტა.

²⁹ მთებელი, ხებით შეკავანად ქობულეთი, სოფ. ლელე.

ახალციხეს გათხოვებენ,
ბერს გაძლევენ,
ლომისა საცუზველაო...

20. ଶେଷରେଖାର ପରିମାଣ ୫୫

ଶ୍ଵରଲ୍ଲୟାମା ସତ୍ୱେତ୍ତା—ହିନ୍ଦୁଗ୍ରୂହି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର,
ପ୍ରେସରିନ ମନ୍ଦିର କ୍ଷେତ୍ରରେତାମ,
ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେ ସେରଣ୍ଡେତାମ,
ଦେଶରାନ୍ତି ଥିଲ ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେତାମ,
ଫିନ ମେରୁଦ୍ଧରୀଦି ମନ୍ଦିରରେତାମ,
ଦୁଃଖରୀନିଲା କ୍ଷେତ୍ରରେତାମ,
ଦୁଃଖିଲୋକେ, ଗାମିନିଲୁଙ୍ଗେ,
ଗାମିନ୍ଦୀପି ଗାମିନ୍ଦେତାମ,
ଅନ୍ତରୀଳରେତାମ ମେ ଯାଜିମ୍ବେ,
ନିରାତ ତାଙ୍କରାମାରତତ୍ତ୍ଵେତାମ,
ଶ୍ରୀରାମ ଶ୍ରୀରାମି ମେରୁଦ୍ଧରିତା,
କିଲିଲ ଗାମିନ୍ଦା ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେତାମ,
ଗାମିନ୍ଦୀପି ଦା ଗାମିନ୍ଦିଲ୍ଲେପି,
କାମିନିମ୍ବିଲ୍ଲେପି ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେତାମ,
ଶିଶୁରୀଶୁଲ୍ଗେପି ମିମିଳାର୍ଜୀପି,
କାରିଗାଲ ଶ୍ରେଷ୍ଠିପା ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେତାମ,
ପ୍ରାଣ ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେ ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେ ନିର୍ମିଳି,
ପ୍ରାଣ ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେ ଲଞ୍ଛେତାମ,
ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଏହି ମିଶନାଗ୍ରହିତା,
ରୋ ମୁଖ୍ୟା ଅନ୍ତର କ୍ଷେତ୍ରରେତାମ,
ଅନ୍ତରିକ୍ଷେତ୍ର, କାମାରିକ୍ଷେତ୍ର,
ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେ ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେ ଲାଭିଲ୍ଲେପିଲ୍ଲେତାମ,
ବୋର୍ଡି ବୋର୍ଡିପାଦ ଶ୍ରେମିକ୍ଷାମେହ,
କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିର୍ମିଳାପି ପ୍ରେସରିଲ୍ଲେତାମ.

21. კალო შავო, გავითაო (წერეთიყვე) ³¹

ქალო შავი, შავითაო,
მოწერილხარ კალმითაო,
ვინ მოგწერა, ვინ მოგხატა,
ვინ გილება წარბი წერილათ,
წარბი წერილათ, შუბლი ბრტყელათ,
თვალ-წამწამი მელნისუერათ,
დედმა თუ დეიდმა?
— ოპ დედმა, ოპ დეიდმა
საყარალმა მაშიდამა.
— ვან მელანი სად იშოენა?
— გიახელი ახალციხეს.
ჩისავალსა დიდ იღვიში.

“ මෙයිම් ලිං තාසාන රුපවා ජ්‍යෙෂ්ඨීති, වෙතු ආදාළවා.

၁၈ မြတ်စွဲရက ၂၁၆၀၈ ၂၅၊ ၁၉၁၃ ခု၊ ဂျာမြို့လွင်၊ ပြည့်။ အီမှိုဒ်စောက်။

ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ କୁପୁର ଘାଟିଲି ପ୍ରାଣି,
ଘାଟିଲି ପ୍ରାଣି,—ଶ୍ଵେତ ହିଲି,
ଫିନ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ କୁପୁରିଲି କୁମାର,
ଶ୍ଵେତ ହିଲାଲି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ କୁମାର,
ଶ୍ଵେତ ହିଲାଲି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ କୁମାର,

22. ଲୋକପାତ୍ର

23. %0356 0304, %0351 36660 (չոքշուրաց) ³³

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦେଣ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବନ୍ଦାନ୍ତେ,
ମେଲ୍‌କୁଳାଙ୍ଗବଳୀରୁ ଉପ୍‌ରେନ୍ଦ୍ରାନ୍ତେ,
ମନ୍ତ୍ରବାହୀନୀ କାହିଁ ମନ୍ତ୍ରିଗୁଣ୍ଠାନ୍ତା,
ଶିଖ ତୃପ୍ତ ପ୍ରାୟର, ରାତ ଏହି ମନ୍ତ୍ରାନ୍ତେ...

24. 880-ი ხულსა მიწოდებოდა (ჯიქურიდა) ³⁴

ცხრის და დამშველები
 მოხვებიან სერი სერსა;
 წინა გველი ზიეკარა,
 დაბრინა ცხრა დანებში,
 ყოლს უწროსი, უკეთესი
 გველმა ცოლად წაიყვანა.
 აიყვანა, წაიყვანა,
 მაღარაში ზეიყვანა.
 გველმა შეირთო ხრიალიო,
 პაჭა გოგომ წყრიალიო.
 სწერა წინი და აგზანია:
 — ჩაძა ჩემი ბედნიერო,
 შენ ჩიცელე მომებარე
 შენი სიძე წითურია,
 დღეზე ქაუა მეჩევნება,
 ლაშე გველე შაპია.

²² මින්සිජිලි රුහුණාස ඩාඩිල තැදු ශ්‍රීලංකාවෙත, සොය. මූල්‍යාලාවේ

²⁴ ମନ୍ତ୍ରମାଲା ପ୍ରକାଶକ, କାନ୍ତିକାଳୀନ ମନ୍ତ୍ରମାଲା, ପ୍ରକାଶନ ମେସର୍ସ, 1938 ୟ.

— Ֆյոլո, նյ ցըշինօսա,
Ոռլ-յմրոնձիսա Տոպարշլո
Խընալ ցամոցուլուա.
Սիյրա Շոցն դա ացնացնա:
— Ըլքա հիմո, ծրգնոյրո,
Շեն մո՛շցըլլ մոմցիմարդ.
Շեն Տոմի Շոտուրու,
Ըլքո յապատ մըհենքնեծ,
Ըլքո ցըլլով թակնօս.
Մյոլո, նյ ցըշինօսա,
Ոռլ-յմրոնձիսա Տոպարշլո
Խընալ ցամոցուլուա.
Սիյրա Շոցն դա ացնացնա:
— Ծմառ հիմո, ծրգնոյրո,
Մո՛շցըլլ դա մոմցիմարդ,
Շեն Տոմի Շոտուրու,
Ըլքո յապատ մըհենքնեծ,
Ըլքո ցըլլով թակնօս.
Ըլքո, նյ ցըշինօսա,
Ոռլ-յմրոնձիսա Տոպարշլո
Խընալ ցամոցուլուա!
Շորա Շոցն դա ացնացնա:
— Ծառ հիմո, ծրգնոյրո,
Մո՛շցըլլ դա մոմցիմարդ.
Շեն Տոմի Շոտուրու,
Ըլքո յապատ մըհենքնեծ,
Ըլքո ցըլլով թակնօս.
— Ծառ, նյ ցըշինօսա,
Ոռլ-յմրոնձիսա Տոպարշլո
Խընալ ցամոցուլուա.
Սիյրա Շոցն դա ացնացնա:
— Ծոճա, հիմո Տապարշլո,
Շեն մո՛շցըլլ, մոմցիմարդ.
Շեն Տոմի Շոտուրու,
Ըլքո յապատ մըհենքնեծ,
Ըլքո ցըլլով թակնօս.
— Ծոճա, նյ ցըշինօսա,
Ոռլ-յմրոնձիսա Տոպարշլո
Խընալ ցամոցուլուա,
Սիյրա Շոցն դա ացնացնա:
— Ծոճա, հիմո Տապարշլո,
Շեն մո՛շցըլլ, մոմցիմարդ.
Շեն Տոմի Շոտուրու,
Ըլքո յապատ մըհենքնեծ,
Ըլքո ցըլլով թակնօս.
Ծոճա նարկու Տամուրու,
Ցագորու Շոյլսա եմալո
Տեղա ծոճու Շոյլսա եմալո,
Շոյլսա Շոյլսա եմալո
Ցագորու Տամուրու,
Ցագորու Տամուրու
Տամուրու Տամուրու
Տամուրու Տամուրու

აწია და შაიგითხა:
გვილმა ხრილი გაიარა,
თქვენმა მტერმა და ორგულმა,
დედამიწა გაიარა.

25. ელამა თუ მილამაო ²⁵

ელამა თუ მელამიო,
ჩიტი მოქლა სელამიო,
შაშვი თავის ტეხამიო.
მიყა გვრიტი სანახაფალ,
არ გაუშვა დედამიო.
— მიმავალი ბევრი ვნახე,
მომავალი კელარია.

26. ავთანდილ გადინადირა ²⁶

ავთანდილ გადინადირა,
ქედი მიღალი, ტყიანი,
ვერც მოტკლა ხარი, ვერც ფური,
ვერცა ირქმი რქიანი.
შეელსა ჰქია, გამოფრენილსა,
ისარი იარბის ფრთიანი.
ცხენის ტახტაზე დაპყიდა,
ტყავგაუბდელი მთლიანი.
ჩამოხტა ტყისა პირადა
ცუცხლი დაანთო ძლიერი,
დაჯდ და თალა შემფური,
წვეადი იაგო მცურიანი,
სანამ წვეადი შეიწოდა,
ცხენსა მისცა საძოვარი.
ცხენმ ქაცი დაინახა,
ჭორი გზიდინ მომავალი.
შეხტა ლურჯა, შესჭიბენია,
რომ ეს ქაცი აფი არი.
შეჯინიბეს დაუმახა:
ლურჯა მომგვარე ჩქარიადა.
გავაზე ხელი გაუსვა,
ზედ წამოხტა მარტათა.
გზა წვრილი გარტენინა,
მინდორი უფრო ჩქარიადა.
უკუიხედა მისდევედნენ
ის ურჯულონი ჯარადა.
ასი ჰქლა, ასი დაპქოდა,
ურთი გადურჩი შანვადა.

²⁵ მოქმედი ფერი ისი ჩაბაზი, ქობულეთი, სოფ. წყავროე, 1959 წელი.

²⁶ მოქმედი სუჯი მან ინა გეილი, ქობულეთი, სოფ. წყავროე, 1958 წელი.

ერთი ინასაც ესროლა,
სისხლი წავიდა ღვარადა.
მუხასა ბეჭი მიანდო,
შტო დაიშვი ფარადა.
დაჯდა და წიგნი დაწერა,
მტრედსა შეაბა მხარადა.
— ეს დედაჩემსა მიიროთვი,
ველარ მოგივალ ჩქარადა.
გიყვარდა ოორი მანდილი,
ჩემზე შელებე ზავადა,
ეგ ჩემი ჩიხა-ნაბადა,
კარზე დაპილე ფარადა.
ეგ ჩემი ქამარ-ზაჯალი,
ღვდელს მიეც საწირივადა,
ეგ ჩემი ცოლი პატარა
არ გაათხოვო ჩქარადა,
თუ მისცემ ისეთ კაცს მიე,
მე მჯობდეს თვალად-ტანადა,
ეგ ჩემი ციხე-დარბაზი,
თან გაატანე მზითვალა.

27. සුවත්තාගා ණල දායකීමෙන්

ଲ୍ୟାକ୍‌ପରିଦ୍ୱାରା ନାମ ଦାଶିକ୍ଷିତରେ,
 ଦ୍ୱାରା ଉପର ମ୍ୟାତାତ୍ପରୀସା,
 ଏହି ମତୀ ଗାଲିମାର୍କାର୍ଯ୍ୟେ,
 ମନ୍ତ୍ରବୀର ପାଦ୍ୟକ୍‌ସିନମିଳା,
 ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ନୀର୍ଦ୍ଧର୍ଜେତ ମିନଦୁରୀସା,
 ନୀଳିଣୀ ଉପର ଥାଇ ଶିଳ୍ପିସା,
 ଶାଖି ଫଳି ତର୍ପଣେ ତାପତ୍ତା,
 ଶାଖିରେ ନୀର୍ଦ୍ଧର୍ଜେତ ବାତୁନିସା,
 କ୍ଷେତ୍ରଶିଖ ପ୍ରେସରାତ ପ୍ରଲୟବୀ,
 କବିଲ୍ଲେବୀ ଅଶ୍ଵତ୍ତ ଲମ୍ବାଶିସା,
 ମାରମାରିଲାନ୍ ଶଲ୍ପିଶାଗିତ,
 ମିଳାତ ଆଶ୍ରମବେନ ମିଳିଲା,
 ଶାମିନ୍ଦ୍ରି କୃପା ଦାସିବାନ,
 ରାମବାନର୍କୁ ଅନ୍ଧରୀନିନ୍ ପ୍ରମା,
 ଏହି ମେନାବୀ, ଗାନ୍ଧିଜୀରିରିଦା
 ମୁଖ୍ୟମନ୍ଦ୍ରା ଫଳାପ୍ରମାସା.

28. ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ପାଠ୍ୟରେ ଯାହାକୁ ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ବିବରଣ୍ୟ କରିଛି ।

ბევრანშია უთხრა ოხისაო,
ძირში მიგაჭრი რქისაო,
მას წავილებ მშეღლოთან,

³⁷ ମିଶର୍ମ୍‌ପ୍ରେସ୍ ର ପାତ୍ରାବଳି ନିଷଳାକାର୍ଯ୍ୟ ଓ, ଜୀବଜ୍ଞାନବିଭାଗ, ବୋଲ୍ଡ୍. ପ୍ରାଚ୍ୟନ୍ଦୀ, 1959 ପୃଷ୍ଠା-
୩୫ ମିଶର୍ମ୍‌ପ୍ରେସ୍ ର କାନ୍ତିକାନ୍ତି ରାଜ୍ୟ ଓ, ଜୀବଜ୍ଞାନବିଭାଗ, ବୋଲ୍ଡ୍.

დანის დავაგებმ ტარსაო,
იმას გავყიდო, ვიყიდი
გუნდა⁴⁹ და ლახუსტაქსაო⁵⁰.

29. ხერთლის ცადი⁵¹ (ქალთა ნაღი შატულის სართავად)

ხერტალმა⁵² ხელი დამგალა,
ხერტალ გასატეხელიო,
შამაჩემი არ მათხოვებს,
კისერ მოსატეხელიო...

30. როსტომ-ზურაბი⁵³

როსტომ-ზურაბი შეიძენ
საზღვარი მუსნარისასა,
ძალით ზურაბ დაიჭირბებს
საქციელით ბერი როსტომ.
— შენ, ბერო ძალოო, რად მომკალ,
ხმალი დამაგე ვადამდე,
აწ შამაჩემს საღ წუუხფალ,
საღ გაექცევი საღამდი,
ზღვაში შეხვალ, შით შემოგდევს,
ხმელეთზე ვერ დიემალვი...
ამოილო და აწენა
ლიშანი კენისუიანი,
ერთი როსტომშა იყვირა
ხეს გამოება წვერია...*

⁴⁹ გუნდა—საღებავი (საბა)

⁵⁰ ლახუსტაქი—„ჭარბო საღებავი ქვე“ (საბა)

⁵¹ საწერილია აჭარის ასრ თეითმიოქმედი კოლეგიუმების დათვალიერებაზე 1960 წ.

ხიბაძირის გუნდის შესრულებით.

⁵² ხერტალი—თოთისტარი

⁵³ მოქმედი ჩასან ინაი შეი ღ ი, 90 წ. ქობულეთი, სოფ. ქობულეთი.

* როგორც წარმოდგნილი ტაქსტიდან ჩანს, ნაღურ სომელებში სხვადასხვა ქან-
რის ლექსიები იძნარებოდა.

Часть 4

1958—1960 Члены с Музыкальной группой фольклористов Ульяновской области	3
Баскетболисты Мурзиной Абдигаримовы	3
Материалы из Аджарского музыкального фольклора (резюме)	15
Ханы гошаги Абназарова — Бадретдинова Сидирхана	17
Бадретдинов Сидирханов Рыжев Степан	49
1. Башкада Шеюнбаев (Кириллов)	51
2. Башкада Тарланов Гарифзянович	51
3. Башкада (Кириллов)	52
4. Башкада Касимов Абдулханов (Мансурзянов)	52
5. Башкада Гошаги Абназаров (Кириллов)	53
6. Башкада Касимов Абдулханов (Мансурзянов)	55
7. Башкада Шеюнбаев (Кириллов)	56
8. Башкада Тарланов Гарифзянович (Кириллов)	57
9. Башкада Абдулханов (Мансурзянов)	57
10. Башкада Мурзина Гарифзянова (Гарифзянов)	58
11. Башкада Тарланов Гарифзянов	58
12. Башкада	58
13. Башкада Касимов Гошаги Абназаров (Кириллов)	59
14. Башкада Тарланов Гарифзянов (Кириллов)	60
15. Башкада	60
16. Башкада Тарланов (Кириллов)	61
17. Башкада Башкада Тарланов (Кириллов)	62
18. Башкада Гошаги Абназаров	63
19. Башкада	63
20. Башкада Сарсенбеков	64
21. Башкада Шеюнбаев, Шеюнбаев (Кириллов)	64
22. Башкада	65
23. Башкада Гошаги Абназаров (Кириллов)	65
24. Башкада Касимов Абдулханов (Кириллов)	65
25. Башкада Тарланов (Кириллов)	67
26. Башкада Гошаги Абназаров	67
27. Башкада, Гошаги Абназаров	68
28. Башкада Гошаги Абназаров	68
29. Башкада Гошаги Абназаров (Кириллов)	69
30. Башкада Гошаги Абназаров	69

ს ა მ ა ნ ი ნ ი

6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
999
1000
1001
1002
1003
1004
1005
1006
1007
1008
1009
1009
1010
1011
1012
1013
1014
1015
1016
1017
1018
1019
1019
1020
1021
1022
1023
1024
1025
1026
1027
1028
1029
1029
1030
1031
1032
1033
1034
1035
1036
1037
1038
1039
1039
1040
1041
1042
1043
1044
1045
1046
1047
1048
1049
1049
1050
1051
1052
1053
1054
1055
1056
1057
1058
1059
1059
1060
1061
1062
1063
1064
1065
1066
1067
1068
1069
1069
1070
1071
1072
1073
1074
1075
1076
1077
1078
1079
1079
1080
1081
1082
1083
1084
1085
1086
1087
1088
1089
1089
1090
1091
1092
1093
1094
1095
1096
1097
1098
1099
1099
1100
1101
1102
1103
1104
1105
1106
1107
1108
1109
1109
1110
1111
1112
1113
1114
1115
1116
1117
1118
1119
1119
1120
1121
1122
1123
1124
1125
1126
1127
1128
1129
1129
1130
1131
1132
1133
1134
1135
1136
1137
1138
1139
1139
1140
1141
1142
1143
1144
1145
1146
1147
1148
1149
1149
1150
1151
1152
1153
1154
1155
1156
1157
1158
1159
1159
1160
1161
1162
1163
1164
1165
1166
1167
1168
1169
1169
1170
1171
1172
1173
1174
1175
1176
1177
1178
1179
1179
1180
1181
1182
1183
1184
1185
1186
1187
1188
1189
1189
1190
1191
1192
1193
1194
1195
1196
1197
1198
1199
1199
1200
1201
1202
1203
1204
1205
1206
1207
1208
1209
1209
1210
1211
1212
1213
1214
1215
1216
1217
1218
1219
1219
1220
1221
1222
1223
1224
1225
1226
1227
1228
1229
1229
1230
1231
1232
1233
1234
1235
1236
1237
1238
1239
1239
1240
1241
1242
1243
1244
1245
1246
1247
1248
1249
1249
1250
1251
1252
1253
1254
1255
1256
1257
1258
1259
1259
1260
1261
1262
1263
1264
1265
1266
1267
1268
1269
1269
1270
1271
1272
1273
1274
1275
1276
1277
1278
1279
1279
1280
1281
1282
1283
1284
1285
1286
1287
1288
1289
1289
1290
1291
1292
1293
1294
1295
1296
1297
1298
1299
1299
1300
1301
1302
1303
1304
1305
1306
1307
1308
1309
1309
1310
1311
1312
1313
1314
1315
1316
1317
1318
1319
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1329
1329
1330
1331
1332
1333
1334
1335
1336
1337
1338
1339
1339
1340
1341
1342
1343
1344
1345
1346
1347
1348
1349
1349
1350
1351
1352
1353
1354
1355
1356
1357
1358
1359
1359
1360
1361
1362
1363
1364
1365
1366
1367
1368
1369
1369
1370
1371
1372
1373
1374
1375
1376
1377
1378
1379
1379
1380
1381
1382
1383
1384
1385
1386
1387
1388
1389
1389
1390
1391
1392
1393
1394
1395
1396
1397
1398
1399
1399
1400
1401
1402
1403
1404
1405
1406
1407
1408
1409
1409
1410
1411
1412
1413
1414
1415
1416
1417
1418
1419
1419
1420
1421
1422
1423
1424
1425
1426
1427
1428
1429
1429
1430
1431
1432
1433
1434
1435
1436
1437
1438
1439
1439
1440
1441
1442
1443
1444
1445
1446
1447
1448
1449
1449
1450
1451
1452
1453
1454
1455
1456
1457
1458
1459
1459
1460
1461
1462
1463
1464
1465
1466
1467
1468
1469
1469
1470
1471
1472
1473
1474
1475
1476
1477
1478
1479
1479
1480
1481
1482
1483
1484
1485
1486
1487
1488
1489
1489
1490
1491
1492
1493
1494
1495
1496
1497
1498
1499
1499
1500
1501
1502
1503
1504
1505
1506
1507
1508
1509
1509
1510
1511
1512
1513
1514
1515
1516
1517
1518
1519
1519
1520
1521
1522
1523
1524
1525
1526
1527
1528
1529
1529
1530
1531
1532
1533
1534
1535
1536
1537
1538
1539
1539
1540
1541
1542
1543
1544
1545
1546
1547
1548
1549
1549
1550
1551
1552
1553
1554
1555
1556
1557
1558
1559
1559
1560
1561
1562
1563
1564
1565
1566
1567
1568
1569
1569
1570
1571
1572
1573
1574
1575
1576
1577
1578
1579
1579
1580
1581
1582
1583
1584
1585
1586
1587
1588
1589
1589
1590
1591
1592
1593
1594
1595
1596
1597
1598
1599
1599
1600
1601
1602
1603
1604
1605
1606
1607
1608
1609
1609
1610
1611
1612
1613
1614
1615
1616
1617
1618
1619
1619
1620
1621
1622
1623
1624
1625
1626
1627
1628
1629
1629
1630
1631
1632
1633
1634
1635
1636
1637
1638
1639
1639
1640
1641
1642
1643
1644
1645
1646
1647
1648
1649
1649
1650
1651
1652
1653
1654
1655
1656
1657
1658
1659
1659
1660
1661
1662
1663
1664
1665
1666
1667
1668
1669
1669
1670
1671
1672
1673
1674
1675
1676
1677
1678
1679
1679
1680
1681
1682
1683
1684
1685
1686
1687
1688
1689
1689
1690
1691
1692
1693
1694
1695
1696
1697
1698
1699
1699
1700
1701
1702
1703
1704
1705
1706
1707
1708
1709
1709
1710
1711
1712
1713
1714
1715
1716
1717
1718
1719
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1799
1800
1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2079<br

შეცდომების გასწორება

ნორდი	სტრიქონი		არის	უნდა იყოს
	ზემ.	ქვ.		
6	20		"ლაზეფები სორონუ", ლაზეფები 9138	"ლაზეფები ლორონუ" ლაზეფები 1938
9	10			
9		7		
13	18		ოქტოგოდან შემმორიბისათვის	ოქტავიდან შემმობისათვის
14	9			
56		2	1938	1958
65		1	ტადგები	ტადგები

მასალები აკარული შესიკალური ფოლკლორიდან.

ცენტ 31 გვ.

3174/634

